

Henrik Ibsen

John Gabriel Borkman

PERSONERNE

JOHN GABRIEL BORKMAN, forhenværende bankchef.

FRU GUNHILD BORKMAN, hans hustru.

STUDENT ERHART BORKMAN, deres søn.

FRØKEN ELLA RENTHEIM, fru Borkmans tvillingsøster.

FRU FANNY WILTON.

VILHELM FOLDAL, ekstraskriver i et regeringskontor.

FRIDA FOLDAL, hans datter.

FRU BORKMANS STUEPIGE.

(Handlingen foregår en vinteraften på den Rentheimske familiegård udenfor hovedstaden.)

FØRSTE AKT

(Fru Borkmans dagligstue, udstyret med gammeldags, falmet pragt. En åben skydedør fører ind i en havestue med vinduer og glasdør i baggrunden. Derigennem udsigt til haven, hvor snevejret fyger i tusmørket. På højre sidevæg indgangsdør fra forstuen. Længere fremme en stor, gammel jernovn med ild i. Til venstre, noget tilbage, en enkelt, mindre dør. Foran på samme side et vindu, dækket af tykke forhæng. Mellem vinduet og døren en kanapé med hestehårs betræk og med et tæppebelagt bord foran. På bordet en tændt lampe med skærm. Ved ovnen en højrygget lænestol.)

(Fru Gunhild Borkman sidder på kanapéen med sit hækletøj. Hun er en ældre dame af koldt, fornemt udseende, med stiv holdning og ubevægelige ansigtstræk. Hendes rige hår er stærkt grånet.

Hænderne fine, gennemsigtige. Klædt i en tyk mørk silkedragt, som oprindeligt har været elegant, men nu noget slidt og medtagen. Uldsjal over skuldrene.)

(Hun sidder en stund opret og urørlig ved hækletøjet. Så høres udenfor hjældeklang fra en forbikørende slæde.)

FRU BORKMAN (lytter op; det tindrer af glæde i hendes øjne og hun hvisker uwilkkårligt) : Erhart! Endelig!

(Hun rejser sig og ser ud gennem forhænget. Synes skuffet og sætter sig igen på kanapéen til sit arbejde.)

(Stuepigen kommer lidt efter ind fra entréen med et visitkort på en liden brikke.)

FRU BORKMAN (hurtig). Kom studenten alligevel?

STUEPIGEN. Nej, frue. Men her er en dame ude –

FRU BORKMAN (lægger hækletøjet tilside). Nå, fru Wilton altså –

STUEPIGEN (går nærmere). Nej, det er en fremmed dame –

FRU BORKMAN (rækker efter kortet). Lad mig se – (læser; rejser sig hurtig og ser stivt på pigen.) Er De viss på, at det er til mig?

STUEPIGEN. Ja, jeg forstod det, som det var til fru.

FRU BORKMAN. Bad hun om at få tale med fru Borkman?

STUEPIGEN. Jaha, det gjorde hun.

FRU BORKMAN (kort; besluttet). Godt. Så sig, at jeg er hjemme.

(Stuepigen åbner døren for den fremmede dame og går selv ud.)

(Frøken Ella Rentheim kommer ind i stuen. Hun ligner søsteren af udseende; men hendes ansigt har et mere lidende end hårdt udtryk. Det bærer endnu præg af stor, karakterfuld skønhed i tidligere år. Det svære hår er stroget op i naturlige bukler fra panden og er ganske sølvhvidt. Hun er klædt i sort fløjl med hat og peltsfodret kåbe af samme stof.)

(Begge søstre står en stund i taushed og ser prøvende på hinanden. Hver af dem venter øjensynlig, at den anden skal tale først.)

ELLA RENTHEIM (som har holdt sig i nærheden af døren). Ja, du ser nok forundret på mig, du, Gunhild.

FRU BORKMAN (står ubevægelig oprejst mellem kanapéen og bordet og støtter fingerspidene mod tæppet). Går du ikke fejl? Forvalteren bor jo i sidebygningen, véd du.

ELLA RENTHEIM. Det er ikke forvalteren, jeg skal tale med i dag.

FRU BORKMAN. Er det da mig, du vil noget?

ELLA RENTHEIM. Ja. Jeg må tale nogen ord med dig.

FRU BORKMAN (kommer frem på gulvet). Nå, – så sæt dig ned da.

ELLA RENTHEIM. Tak; jeg kan godt stå så længe.

FRU BORKMAN. Ganske som du selv vil. Men løs ialfald lidt på overtøjet.

ELLA RENTHEIM (knapper kåben op). Ja, her er svært varmt –

FRU BORKMAN. Jeg fryser altid.

ELLA RENTHEIM (står en stund og ser på hende med armen

hvilende på ryggen af lænestolen) . Ja, – Gunhild, det er nu snart otte år siden vi sidst såes.

FRU BORKMAN (koldt). Siden vi taltes ved ialfald.

ELLA RENTHEIM. Rettere sagt, taltes ved, ja. – For du har vel set mig en gang imellem, – når jeg måtte gøre min årsrejse hid til forvalteren.

FRU BORKMAN. En gang eller to, tror jeg.

ELLA RENTHEIM. Jeg har også et par gange set et skimt af dig. I vinduet der.

FRU BORKMAN. Bag forhængene må det ha' været. Du har gode øjne, du. (hårdt og skærende.) Men sidste gang vi taltes ved, – det var her inde i stuen hos mig –

ELLA RENTHEIM (afværgende). Ja, ja, jeg véd det, Gunhild!

FRU BORKMAN. – ugen før han, – før han slap ud.

ELLA RENTHEIM (går opover gulvet). Å, rør da ikke ved det!

FRU BORKMAN (fast men dæmpet). Det var ugen før han, – bankchefen kom på fri fod igen.

ELLA RENTHEIM (fremover gulvet). Å ja, ja, ja! Jeg glemmer nok ikke den stund! Men det er så altfor knugende at tænke på. Bare det, at dvæle ved det et eneste øjeblik – åh!

FRU BORKMAN (dumt). Og så får tankerne aldrig lov til at kredse om noget andet alligevel! (i udbrud; slår hænderne sammen.) Nej, jeg skønner det ikke! Aldrig i verden! Jeg fatter ikke, at noget sådant noget, – noget så forfærdeligt kan overgå en enkelt familie! Og så, tænk, – vor familie! En så fornem familie, som vor! Tænke sig til, at det just skulde ramme den!

ELLA RENTHEIM. Å, Gunhild, – det var nok mange, mange flere end vor familie, som det slag rammed.

FRU BORKMAN. Nå ja; men alle disse her andre bryr jeg mig ikke så stort om. For det var da jo bare nogen penge – eller nogen papirer, – som det gik ud over for dem. Men for os –! For mig! Og så for Erhart! Det barn, som han dengang var! (i stigende oprør.) Skammen over os to uskyldige! Vanæren! Den stygge, forfærdelige vanære! Og så rent ruineret til og med!

ELLA RENTHEIM (varsomt). Sig mig, Gunhild, – hvorledes bærer han det?

FRU BORKMAN. Erhart, mener du?

ELLA RENTHEIM. Nej, – han selv. Hvorledes bærer han det?

FRU BORKMAN (*blæser hånligt*). Tror du, jeg spør' efter *det*?
 ELLA RENTHEIM. Spør'? Du behøver da vel ikke at spørge –
 FRU BORKMAN (*ser forbauset på hende*). Du tror da vel aldrig, at jeg omgås ham? Kommer sammen med ham? Ser noget til ham?
 ELLA RENTHEIM. Ikke det engang!
 FRU BORKMAN (*som før*). *Han*, som har måttet sidde under lås og lukke i fem år! (*slår hænderne for ansigtet.*) Å, slig en knusende skam! (*farer op.*) Og så tænke på, hvad navnet John Gabriel Borkman havde at betyde før i tiden! – Nej, nej, nej, – aldrig se ham mere! – Aldrig!
 ELLA RENTHEIM (*ser en stund på hende*). Du har et hårdt sind, Gunhild.
 FRU BORKMAN. Imod *ham*, ja.
 ELLA RENTHEIM. Han er jo dog din mand.
 FRU BORKMAN. Har han ikke sagt for retten, at det var *mig*, som begyndte med at ruinere ham? At jeg brugte så altfor mange penge –?
 ELLA RENTHEIM (*forsigtig*). Men *var* der ikke noget sandt i det?
 FRU BORKMAN. Men var det ikke netop *ham* selv, som vilde ha' det således! Alting skulde jo være så rent meningsløst overdådigt –
 ELLA RENTHEIM. Det véd jeg nok. Men just derfor skulde du ha' holdt igen. Og det gjorde du nok ikke.
 FRU BORKMAN. Vidste da jeg, at det ikke var hans egne penge, – de, som han gav mig til at rutte med? Og som han ruttet med selv også. Tifold værre end jeg!
 ELLA RENTHEIM (*stiltfærdig*). Nå, det førte vel hans stilling med sig, kan jeg tro. For en *stor* del da.
 FRU BORKMAN (*hånligt*). Ja, det hed sig altid, at vi måtte «repræsentere». Og så repræsenterede han da også rigtig tilgavns! Kørte med firspand, – som om han var en konge. Lod folk bukke og skrabe for sig, som for en konge. (*ler*) Og så kaldte de ham ved fornavn, – hele landet udover – akkurat som om han var kongen selv. «John Gabriel», «John Gabriel». Alle så vidste de, hvad «John Gabriel» var for en størrelse!
 ELLA RENTHEIM (*fast og varmt*). Han *var* en størrelse dengang, du.
 FRU BORKMAN. Ja, det så jo slig ud. Men aldrig med et eneste ord satte han mig ind i, hvorledes hans stilling egentlig var. Aldrig lod han sig forlyde med, hvor han tog midlerne fra.
 ELLA RENTHEIM. Nej, nej, – det aned nok ikke de heller.
 FRU BORKMAN. Det fik nu være det samme med de andre. Men *mig* havde han pligtet at sige sandheden. Og det gjorde han aldrig! Han bare løj, – løj så bundløst for mig –
 ELLA RENTHEIM (*afbrydende*). Det gjorde han visst ikke, Gunhild! Han fortied måske. Men han løj visst ikke.
 FRU BORKMAN. Ja, ja, kald det, som du vil. Det kommer jo ganske ud på *et*. – Men så ramled det da også sammen. Alting. Hele herligheden tilslut.
 ELLA RENTHEIM (*hen for sig*). Ja, alting ramled sammen – for *ham*, – og for andre.
 FRU BORKMAN (*retter sig truende ivejret*). Men det siger jeg dig, Ella, – jeg gi'r mig ikke endda! Jeg skal nok vide at skaffe mig oprejsning. Det kan du forlade dig på!

ELLA RENTHEIM (*spændt*). Oprejsning? Hvad mener du med *det*?
 FRU BORKMAN. Oprejsning for navn og ære og velfærd! Oprejsning for hele min forkludrede livsskæbne, det mener jeg! Jeg har en i baghånden, jeg, skal du vide. – En, som skal tvætte *rent* alt det, som – som bankchefen har tilsmudset.
 ELLA RENTHEIM. Gunhild! Gunhild!
 FRU BORKMAN (*stigende*). Der lever en hævner, du! En, som skal gøre godt igen alt det, som hans far har forbrudt imod mig!
 ELLA RENTHEIM. Erhart altså.
 FRU BORKMAN. Ja, Erhart, – min herlige gut! *Han* skal nok vide at oprejse slægten, huset, navnet. Alt det, som *kan* oprejses. – Og kanske mere til.
 ELLA RENTHEIM. Og på hvad måde mener du *det* skulde ske?
 FRU BORKMAN. Det får komme, som det kan. Jeg véd ikke *hvorledes* det vil komme. Men jeg véd, at det *vil* og det *skal* komme engang. (*ser spørgende på hende.*) Ja – Ella, – er det ikke i grunden det samme, du også har gået og tænkt på lige siden han var liden?
 ELLA RENTHEIM. Nej, det kan jeg ikke egentlig sige.
 FRU BORKMAN. Ikke det? Hvorfor tog du dig da af ham? Dengang, da stormen var brudt løs over – over huset her.
 ELLA RENTHEIM. Du selv kunde jo ikke dengang, Gunhild.
 FRU BORKMAN. Å nej, – jeg kunde jo ikke det. Og hans far, – han var lovlige undskyldt, – der han sad, – så godt forvaret –
 ELLA RENTHEIM (*oprørt*). Å, at du kan få frem slige ord –! *Du!*
 FRU BORKMAN (*med et giftigt udtryk*). Og at *du* kunde bekvemme dig til at ta' dig af en, – en John Gabriels barn! Aldeles, som om det barn var dit eget –. Ta' det fra *mig*, – og rejse hjem med det. Og beholde det hos dig, år efter år. Til gutten blev næsten voksen. (*ser mistænksom på hende.*) Hvorfor gjorde du egentlig det, Ella? Hvorfor beholdt du ham?
 ELLA RENTHEIM. Jeg kom til at holde så inderlig af ham –
 FRU BORKMAN. Mere end jeg, – hans mor!
 ELLA RENTHEIM (*undvigende*). Det véd jeg ikke. Og så var jo Erhart lidt svagelig i opvæksten –
 FRU BORKMAN. Erhart – svagelig!
 ELLA RENTHEIM. Ja, jeg syntes det, – dengang ialfald. Og så er jo luften der borte på vestkysten så meget mildere end her, véd du vel.
 FRU BORKMAN (*smiler bittert*). Hm. Er den det? (*afbrydende*) Ja, du har sandelig gjort svært meget for Erhart, du. (*forandrer tonen.*) Nå, det forstår sig, du har jo også råd til det. (*smiler.*) Du var jo så heldig, du, Ella. Du fik jo reddet alt det, som dit var.
 ELLA RENTHEIM (*krænket*). Det gjorde ikke *jeg* noget skridt for, – kan jeg forsikre dig. Jeg havde ikke – for længe, længe bagefter – nogen anelse om, at de papirer, som lå i banken for min regning, – at de var sparet –
 FRU BORKMAN. Ja, ja; sligt noget skønner jeg mig ikke på! Jeg siger bare, at du var heldig. (*ser spørgende på hende.*)

- Men når du sådan på egen hånd tog dig til at opdrage Erhart for mig –? Hvad var så din hensigt med det?
- ELLA RENTHEIM (*ser på hende*). Min hensigt –?
- FRU BORKMAN. Ja, en hensigt måtte du da vel ha'. Hvad vilde du gøre ham til? Gøre ud af ham, mener jeg?
- ELLA RENTHEIM (*langsomt*). Jeg vilde lette vejen for Erhart til at bli' et lykkeligt menneske her i verden.
- FRU BORKMAN (*blæser*). Pyh, – folk i vore kår har nok andet at gøre, end at tænke på lykke.
- ELLA RENTHEIM. Hvad *da*, – mener du?
- FRU BORKMAN (*ser stort, alvorligt på hende*). Erhart får først og fremst se til, at han kan komme til at lyse så højt og så vidt udover, at ikke noget menneske i landet længer skimter den skyggen, som hans far har kastet over mig – og over min søn.
- ELLA RENTHEIM (*forskende*). Sig mig, Gunhild, – er det *det* krav, som Erhart *selv* stiller til sit liv –?
- FRU BORKMAN (*studsende*). Ja, det får vi da vel håbe!
- ELLA RENTHEIM. – eller er det ikke snarere et krav, som *du* stiller til ham?
- FRU BORKMAN (*kort*). Jeg og Erhart stiller altid de samme krav til os selv.
- ELLA RENTHEIM (*tungt og langsomt*). Så sikker er du altså på din gut, du, Gunhild.
- FRU BORKMAN (*dulgt hoverende*). Ja, Gud ske lov og tak, – det er jeg. Det kan du forlade dig på!
- ELLA RENTHEIM. Så synes jeg, du i grunden må føle dig lykkelig alligevel. Trods alt det andet.
- FRU BORKMAN. Det gør jeg også. For *så* vidt. Men så, – hvert øjeblik, ser du, – så kommer jo dette her andet drivende som et uvejr ind over mig.
- ELLA RENTHEIM (*med omslag i tonen*). Sig mig –. Lige så godt straks. For det var egentlig *det*, jeg kom ud til dig for –
- FRU BORKMAN. Hvilket?
- ELLA RENTHEIM. Noget, jeg synes jeg må tale med dig om. – Sig mig, – Erhart bor jo ikke her ude hos – hos eder andre.
- FRU BORKMAN (*hårdt*). Erhart *kan* ikke bo her ude hos mig. Han må bo inde i byen –
- ELLA RENTHEIM. Det har han skrevet mig til.
- FRU BORKMAN. Han må det for studierne skyld. Men han kommer ud til mig en stund hver eneste aften.
- ELLA RENTHEIM. Ja, kunde jeg så måske få se ham? Og tale med ham straks?
- FRU BORKMAN. Han er ikke kommen endnu. Men jeg venter ham hvert øjeblik.
- ELLA RENTHEIM. Jo, Gunhild, – han *må* være kommen. For jeg hører ham gå ovenpå.
- FRU BORKMAN (*med flygtigt øjekast*). Oppe i storsalen?
- ELLA RENTHEIM. Ja. Jeg har hørt ham gå deroppe lige siden jeg kom.
- FRU BORKMAN (*vender øjnene fra hende*). Det er ikke ham, det, Ella.
- ELLA RENTHEIM (*studser*). Er det ikke Erhart? (*anende.*) Hvem er det da!
- FRU BORKMAN. Bankchefen.
- ELLA RENTHEIM (*sagte, i undertrykt smærte*). Borkman. John Gabriel Borkman!
- FRU BORKMAN. Slig går han op og ned. Frem og tilbage. Fra morgen til kvæld. Dag ud og dag ind.
- ELLA RENTHEIM. Jeg har jo rigtignok hørt ymte om et og andet –
- FRU BORKMAN. Kan tro det. Der ymtes visst adskilligt om os herude.
- ELLA RENTHEIM. Erhart har ymtet om det. I brevene. At hans far holdt sig mest for sig selv, – deroppe. Og du for dig her nedenunder.
- FRU BORKMAN. Ja, – vi har havt det så, vi, Ella. Helt fra de slap ham ud. Og sendte ham hjem til mig. – I alle de lange otte årene.
- ELLA RENTHEIM. Men jeg har aldrig tænkt, at det kunde være rigtig sandt. At det kunde være muligt –!
- FRU BORKMAN (*nikker*). Sandt er det. Og kan aldrig bli' anderledes.
- ELLA RENTHEIM (*ser på hende*). Dette må da være et forfærdeligt liv, Gunhild.
- FRU BORKMAN. Mere end forfærdeligt, du. Snart ikke til at holde ud længer.
- ELLA RENTHEIM. Det kan jeg så godt forstå.
- FRU BORKMAN. Stadig at høre hans skridt deroppe. Lige fra den tidlige morgen til langt på nat. – Og så lydt, som her er hernede!
- ELLA RENTHEIM. Ja, det er svært, så lydt her er.
- FRU BORKMAN. Mangen gang kommer det mig for, at jeg har en syg ulv gående i bur deroppe på salen. Lige ret over hodet på mig. (*lytter og hvisker.*) Hør bare, du! Hør! Frem og tilbage, – frem og tilbage går ulven.
- ELLA RENTHEIM (*varsomt*). Kunde det ikke bli' anderledes, Gunhild?
- FRU BORKMAN (*afvisende*). Han har aldrig gjort noget skridt til det.
- ELLA RENTHEIM. Men kunde så ikke du gøre det første skridt da?
- FRU BORKMAN (*farer op*). Jeg! Efter alt det, han har forbrudt imod mig! – Nej tak! Lad så heller ulven bli' ved at tasse omkring deroppe.
- ELLA RENTHEIM. Her blir mig for varmt. Jeg må nok få lov at ta' tøj af alligevel.
- FRU BORKMAN. Ja, jeg spurgte dig jo før – (*Ella Rentheim lægger kåbe og hat fra sig på en stol ved indgangsdøren.*)
- ELLA RENTHEIM. Træffer du aldrig til at møde ham udenfor huset?
- FRU BORKMAN (*ler bittert*). I selskabslivet, mener du?
- ELLA RENTHEIM. Jeg mener, når han går ud i den friske luft. Inde på stierne i skoven, eller –
- FRU BORKMAN. Bankchefen går aldrig ud.
- ELLA RENTHEIM. Ikke i mørkningen engang?
- FRU BORKMAN. Aldrig.
- ELLA RENTHEIM (*bevæget*). Det kan han ikke overvinde sig til?
- FRU BORKMAN. Kan vel ikke det. Han har sin store slængkappe og filthatten hængende i væggeskabet. I forstuen, véd du –
- ELLA RENTHEIM (*hen for sig*). – det skabet, vi legte i da vi var små –
- FRU BORKMAN (*nikker*). Og en gang imellem, – om aftenen sent, – så kan jeg høre, at han kommer ned – for at ta' på sig og gå ud. Men så standser han gerne midtvejs i

- trappen, – og vender om. Og så går han op igen på salen.
- ELLA RENTHEIM (*stille*). Kommer aldrig nogen af hans gamle venner derop og ser til ham?
- FRU BORKMAN. Han *har* ingen gamle venner.
- ELLA RENTHEIM. Han havde dog så mange – engang.
- FRU BORKMAN. Hm! Dem sørged han jo så pent for at skaffe sig af med. Han blev sine venner en dyr ven, – han, John Gabriel.
- ELLA RENTHEIM. Å ja, det kan du jo nok ha' ret i, Gunhild.
- FRU BORKMAN (*heftig*). For resten må jeg sige, at det er lumpent, lavt, usselt, småligt at lægge så svær vægt på den smule tab, de kan ha' lidt ved ham. Pengetab var det da jo bare. Ikke andet.
- ELLA RENTHEIM (*uden at svare*). Og så lever han altså deroppe så ganske alene. Så rent for sig selv.
- FRU BORKMAN. Ja, han gør vel det. Jeg hører rigtignok sige, at der kommer en gammel kopist eller ekstraskriver op til ham en gang imellem.
- ELLA RENTHEIM. Å så; det er visst en, som heder Foldal. For jeg véd, at de to var ungdomsvenner.
- FRU BORKMAN. Ja, de var nok det, tror jeg. Jeg kender forresten ikke noget til ham. For han kom aldrig med i vor selskabskreds. Dengang vi *havde* nogen –
- ELLA RENTHEIM. Men *nu* kommer han altså til Borkman?
- FRU BORKMAN. Ja, han er ikke kræsnere end som så. Men, det forstår sig, han kommer nu bare i mørkningen da.
- ELLA RENTHEIM. Denne Foldal, – *han* var også en af dem, som led tab da banken gik overstyr.
- FRU BORKMAN (*henkastende*). Ja, jeg synes, jeg kan huske, at han misted nogen penge, han også. Men det var visst så rent ubetydeligt –
- ELLA RENTHEIM (*med let eftertryk*). Det var alt det, han ejed.
- FRU BORKMAN (*smiler*). Nå, men Herregud, – det, *han* ejed, det var da visst virkelig så forsvindende lidet, du. Ikke nogeting at snakke om.
- ELLA RENTHEIM. Der *blev* heller ikke snakket om det, – af Foldal, under processen.
- FRU BORKMAN. Og, for øvrigt, så kan jeg fortælle dig det, at Erhart har gi't så rundelig erstatning for den ubetydelighed.
- ELLA RENTHEIM (*forundret*).
Har Erhart! Hvorledes har Erhart kunnet *det*?
- FRU BORKMAN. Han har taget sig af Foldals yngste datter. Og læst med hende, – så hun måske kan *bli'* til noget og sørge for sig selv engang. Se, – *det* er visst meget mere, du, end fa'ren kunde ha' gjort for hende.
- ELLA RENTHEIM. Ja, fa'ren, han sidder vel i små kår, han, kan jeg tro.
- FRU BORKMAN. Og så har Erhart maget det så, at hun får lære musik. Hun er nu alt ble't så flink, at hun kan komme op til – til ham deroppe på salen, og spille for ham.
- ELLA RENTHEIM. Så han holder da af musik fremdeles?
- FRU BORKMAN. Å ja, han gør vel det. Han har jo det pianoet, som du skikked herud – da han var i vente –
- ELLA RENTHEIM. Og på det spiller hun for ham?
- FRU BORKMAN. Ja, sådan en gang imellem. Om aftenerne. Det har også Erhart fåt istand.
- ELLA RENTHEIM. Men må da den stakers pige gå den lange vejen her ud? Og så hjem til byen igen?
- FRU BORKMAN. Nej, det behøver hun ikke. Erhart har ordnet det så, at hun får være hos en dame, som bor her i nærheden. Det er en fru Wilton –
- ELLA RENTHEIM (*levende*). Fru Wilton!
- FRU BORKMAN. En meget rig dame. En, som du ikke kender.
- ELLA RENTHEIM. Jeg har hørt navnet. Fru Fanny Wilton, tror jeg –
- FRU BORKMAN. Ja, ganske rigtig.
- ELLA RENTHEIM. Erhart har flere gange skrevet om hende. – Bor hun her ude nu?
- FRU BORKMAN. Ja, hun har lejet en villa her. Og så er hun flyttet ud fra byen for en tid siden.
- ELLA RENTHEIM (*lidt nølende*). De siger, folk, at hun skal være skilt fra sin mand.
- FRU BORKMAN. Manden er nok død for flere år siden.
- ELLA RENTHEIM. Ja, men de blev skilt –. Han lod sig skille –
- FRU BORKMAN. Han rejste fra hende, gjorde han. Skylden var visst ikke hendes.
- ELLA RENTHEIM. Kender du noget nærmere til hende, Gunhild?
- FRU BORKMAN. Å ja såmænd. Hun bor jo lige i nærheden. Og så ser hun ind til mig en gang imellem da.
- ELLA RENTHEIM. Og du synes måske godt om hende?
- FRU BORKMAN. Hun er så ualmindelig forstående. Så mærkværdig klar i sin dom.
- ELLA RENTHEIM. I sin dom om mennesker, mener du?
- FRU BORKMAN. Ja, mest om mennesker. Erhart har hun nu formelig studeret. Sådan rigtig tilbunds, – ind i sjælen. Og derfor så forguder hun ham da også, – som rimeligt er.
- ELLA RENTHEIM (*lidt lurende*). Så kender hun måske Erhart endnu nøjere, end hun kender dig?
- FRU BORKMAN. Ja, Erhart traf hende som oftest inde i byen. Før hun flytted her ud.
- ELLA RENTHEIM (*uoverlagt*). Og så flytted hun fra byen alligevel?
- FRU BORKMAN (*studser og ser hvasst på hende*). *Alligevel!* Hvad mener du med det?
- ELLA RENTHEIM (*undvigende*). Nå, Herregud, – mener –?
- FRU BORKMAN. Du sa' det på en så underlig måde. Der var noget, du mente med det, Ella!
- ELLA RENTHEIM (*ser hende fast i øjnene*). Ja, det var det også, Gunhild. Der var virkelig noget, jeg mente med det.
- FRU BORKMAN. Nå, så sig det da rent ud!
- ELLA RENTHEIM. Først vil jeg sige dig *det*, at jeg synes, *jeg* også har ligesom en slags ret til Erhart. Eller finder du måske ikke det?
- FRU BORKMAN (*ser henad værelset*). Bevar's vel. Efter de summer, du har kostet på ham, så –
- ELLA RENTHEIM. Å sletikke derfor, Gunhild. Men fordi jeg holder af ham –
- FRU BORKMAN (*smiler hånligt*). Af *min* søn? Kan du det? *Du?* Trods alt?
- ELLA RENTHEIM. Ja, jeg kan det. Trods alt. Og jeg gør det. Jeg holder af Erhart. Så meget, som *jeg* overhodet *kan* holde af et menneske – nu for tiden. I min alder.

FRU BORKMAN. Nå ja, ja, lad så være; men –
 ELLA RENTHEIM. Og derfor, ser du, så blir jeg bekymret så snart jeg mærker noget, som truer ham.
 FRU BORKMAN. Truer Erhart! Ja, men *hvad* truer ham? Eller *hvem* truer ham da?
 ELLA RENTHEIM. Det gør nok for det første *du*, – på *din* vis –
 FRU BORKMAN (*udbryder*). Jeg!
 ELLA RENTHEIM. – og så denne fru Wilton også, – er jeg bange for.
 FRU BORKMAN (*ser en stund mållos på hende*). Og sligt noget kan du tro om Erhart! Om min egen gut! *Han*, som har sin store mission at fuldbyrde!
 ELLA RENTHEIM (*henkastende*). Å hvad, mission –!
 FRU BORKMAN (*oprørt*). Og det tør du sige så hånligt!
 ELLA RENTHEIM. Tror du, at et ungt menneske, i Erharts alder, – sund og glad, – tror du, at *han* går hen og offer sig for – for sligt noget som en «mission»!
 FRU BORKMAN (*stærk og fast*). Erhart gør det! Det véd jeg så visst.
 ELLA RENTHEIM (*ryster på hodet*). Du hverken véd det eller du tror det, Gunhild.
 FRU BORKMAN. Tror jeg det ikke!
 ELLA RENTHEIM. Det er bare noget, som du går og drømmer om. For havde du ikke *det* at klynge dig fast til, så synes du vel, at du måtte rent fortvile.
 FRU BORKMAN. Ja, da måtte jeg rigtignok fortvile. (*hæftig*.) Og det er kanske *det*, du helst så, du, Ella!
 ELLA RENTHEIM (*med løftet hode*). Ja, jeg så det helst – ifald du ikke kan fri dig på anden måde, end at det skal gå ud over Erhart.
 FRU BORKMAN (*truende*). Du vil træde imellem os! Mellem mor og søn! *Du!*
 ELLA RENTHEIM. Jeg vil fri ham ud af din magt, – din vold, – dit herredømme.
 FRU BORKMAN (*triumferende*). Det kan du ikke mere! Du havde ham i dine garn – lige til hans femtende år. Men nu har jeg vundet ham igen, ser du!
 ELLA RENTHEIM. Så vil jeg vinde ham igen fra dig! (*hæst; halvt hviskende*.) Vi to, vi har kæmpet på liv og død om et menneske før, vi, Gunhild!
 FRU BORKMAN (*ser hoverende på hende*). Ja, og jeg vandt sejr.
 ELLA RENTHEIM (*hånsmiler*). Synes du endnu, at den sejr blev til vinding for dig?
 FRU BORKMAN (*mørk*). Nej; – det har du så blodig ret i.
 ELLA RENTHEIM. Det blir ingen vinding for dig dennegang heller.
 FRU BORKMAN. Ingen vinding, det, at beholde en mors magt over Erhart!
 ELLA RENTHEIM. Nej; for det er bare *magten* over ham, du vil ha'.
 FRU BORKMAN. Og *du* da!
 ELLA RENTHEIM (*varmt*). Jeg vil ha' hans kærlige sind, – hans sjæl, – hans hele hjerte –!
 FRU BORKMAN (*udbryder*). Det får du aldrig mere i denne verden!
 ELLA RENTHEIM (*ser på hende*). Har du kanske sørget for *det*?
 FRU BORKMAN (*smiler*). Ja, det har jeg rigtignok tilladt mig. Har du ikke kunnet læse det ud af hans breve?

ELLA RENTHEIM (*nikker langsomt*). Jo. Hele du var i hans breve tilslut.
 FRU BORKMAN (*tirrende*). Jeg har nyttet disse otte år – da jeg har havt ham under øjne, ser du.
 ELLA RENTHEIM (*behersket*). Hvad har du sagt Erhart om mig? Går det an, at du fortæller mig det?
 FRU BORKMAN. Ja, det går så godt an.
 ELLA RENTHEIM. Så gør det da!
 FRU BORKMAN. Jeg har bare sagt ham det, som sandt er.
 ELLA RENTHEIM. Nå?
 FRU BORKMAN. Jeg har idelig og altid indpræntet ham, at han, vær'sgo', får huske på, at det er dig, vi må takke for, at vi kan leve såpass, som vi gør. At vi overhodet *kan* leve.
 ELLA RENTHEIM. Ikke andet end det!
 FRU BORKMAN. Å, sligt noget bider, du. Det føler jeg på mig selv.
 ELLA RENTHEIM. Men det er jo omtrent bare det, som Erhart vidste i forvejen.
 FRU BORKMAN. Da han kom hjem igen til mig, bildte han sig ind, at du gjorde altsammen af et godt hjerte. (*ser skadefro på hende*.) Nu tror han ikke det længer, Ella.
 ELLA RENTHEIM. Hvad tror han da nu?
 FRU BORKMAN. Han tror det, som sandt er. Jeg spurgte ham, hvorledes han forklarte sig det, at tante Ella aldrig rejste hid for at besøge os –
 ELLA RENTHEIM (*afbrydende*). Det vidste han før!
 FRU BORKMAN. Han véd det bedre nu. Du havde bildt ham ind, at det var for at skåne mig og – og ham, som går deroppe på salen –
 ELLA RENTHEIM. Det var det også.
 FRU BORKMAN. Det tror ikke Erhart en smule på nu længer.
 ELLA RENTHEIM. Hvad har du da nu fåt ham til at tro om mig?
 FRU BORKMAN. Han tror, som sandt er, at du skammer dig over os, – foragter os. Eller gør du kanske ikke det? Har du ikke engang pønset på at få rive ham helt løs fra mig? Tænk dig om, Ella. Du husker det visst.
 ELLA RENTHEIM (*afvisende*). Det var i skandalens værste tid. Da sagen stod for retten. – Jeg nærer ikke de tanker længer nu.
 FRU BORKMAN. Det vilde ikke nytte dig noget heller. For hvad blev der så ellers af hans mission! Å nej tak, du! Det er *mig*, Erhart behøver, – ikke *dig*. Og derfor er han som død for dig! Og du for ham!
 ELLA RENTHEIM (*koldt, besluttet*). Vi skal se. For nu blir jeg her ude.
 FRU BORKMAN (*stirrer på hende*). Her på gården?
 ELLA RENTHEIM. Ja, her.
 FRU BORKMAN. Her – hos os? Hele natten over?
 ELLA RENTHEIM. Her ude blir jeg hele resten af mine dage, om så skal være.
 FRU BORKMAN (*fatter sig*). Ja ja, Ella, – gården er jo din.
 ELLA RENTHEIM. Å hvad –!
 FRU BORKMAN. Alt sammen er jo dit. Den stol, jeg sidder på, er din. Den seng, jeg ligger og vælter mig søvnløs i, den tilhører dig. Den mad vi spiser, den får vi gennem dig.

ELLA RENTHEIM. Kan ikke ordnes på anden vis, det.

Borkman kan ikke ha' egen ejendom. For der vilde straks komme nogen og ta' det fra ham.

FRU BORKMAN. Jeg véd det nok. Vi får finde os i at leve på din nåde og barmhjertighed.

ELLA RENTHEIM (*koldt*). Jeg kan ikke hindre dig i at se det fra den side, Gunhild.

FRU BORKMAN. Nej, det kan du ikke. – Når vil du, vi skal flytte ud?

ELLA RENTHEIM (*ser på hende*). Flytte ud?

FRU BORKMAN (*i ophidselse*). Ja, du bilder dig da vel aldrig ind, at jeg vil bli' boende her under tag med dig! – Nej, så heller i fattighuset eller ud på landevejen!

ELLA RENTHEIM. Godt. Så giv mig Erhart med –

FRU BORKMAN. Erhart! Min egen søn! Mit barn!

ELLA RENTHEIM. Ja, – for så rejser jeg straks hjem igen.

FRU BORKMAN (*efter kort betænkning; fast*). Erhart skal selv vælge mellem os.

ELLA RENTHEIM (*ser tvilende og usikker på hende*). Han vælge? Ja, – tør du det, Gunhild?

FRU BORKMAN (*med hård latter*). Om jeg tør! La' min gut vælge mellem sin mor og dig! Ja, det tør jeg rigtignok.

ELLA RENTHEIM (*lyttende*). Kommer der nogen? Jeg synes, jeg hører –

FRU BORKMAN. Så er det vel Erhart –

(Det banker raskt på forstuedøren, som derpå uden videre blir åbnet. Fru Wilton, selskabsklædt og i overtøj, kommer ind. Bag efter hende stuepigen, som ikke har fået tid til at melde og ser rådvild ud. Døren blir stående halvt åben. Fru Wilton er en påfaldende smuk, yppig dame i trettiårene. Brede, røde, smilende læber. Spillende øjne. Rigt, mørkt hår.)

FRU WILTON. Godaften, kæreste fru Borkman!

FRU BORKMAN (*noget tørt*). Godaften, frue. (*til pigen; peger mod havestuen.*) Tag lampen ud derinde og tænd den. (*Stuepigen henter og går ud med lampen.*)

FRU WILTON (*ser Ella Rentheim*). Å, om forladelse, – her er fremmede –

FRU BORKMAN. Bare min søster, som er kommen tilrejsende –

(Erhart Borkman slår den halvåbne forstuedør helt op og stormer ind. Han er et ungt menneske med lyse, frejdige øjne. Elegant klædt. Begyndende knebelsbart.)

ERHART BORKMAN (*glædestrålende; på dørtærskelen*). Hvad for noget! Er tante Ella kommen? (*imod hende; griber hendes hænder*) Tante, tante! Nej, er det muligt! Er du her?

ELLA RENTHEIM (*slår armene om hans hals*). Erhart! Min kære, snille gut! Nej, hvor stor du er ble't! Å, hvor det gør godt at få se dig igen!

FRU BORKMAN (*skarpt*). Hvad skal det sige, Erhart, – står du og gemmer dig i forstuen?

FRU WILTON (*hurtig*). Erhart – Borkman kom sammen med mig.

FRU BORKMAN (*måler ham med øjnene*). Ja så, Erhart. Du kommer ikke først til din mor?

ERHART. Jeg måtte bare indom til fru Wilton et øjeblik, – for at hente lille Frida.

FRU BORKMAN. Er denne frøken Foldal også med?

FRU WILTON. Ja, vi har hende stående udenfor i entréen.

ERHART (*taler ud gennem døren*). Gå De bare ovenpå, Frida. (*Ophold. Ella Rentheim iagttager Erhart. Han synes forlegen*

og noget utålmodig; hans ansigt antager et spændt og koldere udtryk.)

(Stuepigen bringer den tændte lampe ind i havestuen, går ud igen og lukker døren efter sig.)

FRU BORKMAN (*med tvungen høflighed*). Ja, fru Wilton, – hvis De altså vil slå Dem ned her iaften, så –

FRU WILTON. Nej tusend tak, kære frue. Det tænker jeg sletikke på. Vi har en anden indbydelse. Vi skal ned til advokat Hinkels.

FRU BORKMAN (*ser på hende*). Vi? Hvilke vi mener De?

FRU WILTON (*leende*). Nå, egentlig mener jeg da bare mig selv. Men jeg fik i opdrag af husets damer at ta' student Borkman med, – hvis jeg tilfældigvis skulde få øje på ham.

FRU BORKMAN. Og det fik De da, som jeg ser.

FRU WILTON. Ja heldigvis. Siden han var så elskværdig at se indom til mig, – for lille Fridas skyld.

FRU BORKMAN (*tørt*). Du, Erhart, – jeg vidste ellers ikke, at du kendte den familie, – disse Hinkels.

ERHART (*irriteret*). Nej, egentlig kender jeg dem jo ikke heller.

(tilføjer lidt utålmodig.) Du véd visst selv bedst, du mor, hvad folk jeg kender og ikke kender.

FRU WILTON. Å pyt! I det hus blir man snart kendt! Glade, lystige, gæstfri folk. Fuldt op af unge damer.

FRU BORKMAN (*med eftertryk*). Kender jeg min søn ret, så er ikke det egentlig noget selskab for ham, fru Wilton.

FRU WILTON. Men Herregud, kære frue, han er da ung, han også!

FRU BORKMAN. Ja lykkeligvis er han ung. Det vilde ikke være godt andet.

ERHART (*dølger sin utålmodighed*). Ja, ja, ja, mor, – det er jo en selvfølge, at jeg ikke går der hen til disse Hinkels iaften. Jeg blir naturligvis her hos dig og tante Ella.

FRU BORKMAN. Det vidste jeg nok, min kære Erhart.

ELLA RENTHEIM. Nej, Erhart, – for *min* skyld må du endelig ikke la' dig afholde –

ERHART. Jo visst da, kære tante; der kan ikke være tale om andet. (*ser usikkert på fru Wilton.*) Men hvorledes klarer vi det? Går det egentlig an? De har jo svaret ja – på mine vegne.

FRU WILTON (*muntret*). Hvad snak! Skulde det ikke gå an? Når jeg nu kommer derned i de lyse, festlige saloner, – ensom og forladt – tænk bare! så svarer jeg nej – på Deres vegne.

ERHART (*langtrukket*). Ja, når De altså mener, at det går an, så –

FRU WILTON (*let og fejende*). Jeg har så mangen god gang svaret både ja og nej – på egne vegne. Og skulde De gå fra Deres tante nu da hun lige netop er kommen? Fy da, mosjø Erhart, – vilde det være sønligt handlet af Dem?

FRU BORKMAN (*ilde berørt*). Sønligt?

FRU WILTON. Nå, *plejesønligt* da, fru Borkman.

FRU BORKMAN. Ja, det får De nok føje til.

FRU WILTON. Å, jeg synes, man har mere at takke en god plejemor for, end ens egen rigtige mor, jeg.

FRU BORKMAN. Har De selv erfaret det?

FRU WILTON. Å Gud bedre, – min mor har jeg kendt så lidet til. Men havde jeg havt en så god plejemor, jeg også, – så var jeg måske ikke ble't så – så uskikkelig,

som folk siger, at jeg er. (*vender sig til Erhart.*) Ja, så blir man altså pent hjemme hos mamma og tante – og drikker te, herr student! (*til damerne.*) Farvel, farvel, kære frue! Farvel, frøken!
 (*Damerne hilser stumt. Hun går mod døren.*)
 ERHART (*går efter hende*). Skal jeg ikke følge Dem et lidet stykke –?
 FRU WILTON (*i døren, afværgende*). Ikke et skridt skal De følge mig. Jeg er så vel vant til at gå min vej alene. (*standser i døråbningen, ser på ham og nikker.*) Men tag Dem nu i vare, student Borkman; – det siger jeg Dem!
 ERHART. Hvorfor skal jeg ta' mig i vare?
 FRU WILTON (*lystig*). Jo, for når jeg går nedover vejen, – ensom og forladt, som sagt, – så vil jeg prøve, om jeg kan kaste runer efter Dem.
 ERHART (*ler*). Å, sådan! Vil De nu prøve *det* igen.
 FRU WILTON (*halvt alvorlig*). Ja, pass Dem nu. Når jeg nu går nedover, så vil jeg sige indvendig, – rigtig ud af min inderste vilje vil jeg sige: Student Erhart Borkman, – tag straks Deres hat!
 FRU BORKMAN. Og så ta'r han den, tror De?
 FRU WILTON (*leende*). Ja bevar's vel; så griber han straks hatten. Og så vil jeg sige: Træk pent yderfrakken på Dem, Erhart Borkman! Og galoscherne! Glem endelig ikke galoscherne! Og følg mig så efter! Lydig, lydig, lydig!
 ERHART (*med tvungen munterhed*). Ja, det kan De stole på.
 FRU WILTON (*med løftet pegefingre*). Lydig! Lydig! – God Nat!
 (*Hun ler og nikker til damerne og lukker døren efter sig.*)
 FRU BORKMAN. Driver hun virkelig den slags kunster?
 ERHART. Å, langt ifra. Hvor kan du da tro det? Det er bare sådan for spas. (*afbrydende.*) Men lad os ikke snakke om fru Wilton nu.
 (*han noder Ella Rentheim til at sætte sig i lænestolen ved ovnen.*)
 ERHART (*står og ser lidt på hende*). Nej, men at du har gjort den lange rejse, tante Ella! Og det nu ved vintertid?
 ELLA RENTHEIM. Det blev nødvendigt for mig nu til slut, Erhart.
 ERHART. Så? Hvorfor det da?
 ELLA RENTHEIM. Jeg måtte her ind og tale med lægerne en gang.
 ERHART. Nå, det var da godt!
 ELLA RENTHEIM (*smiler*). Synes du, det er så godt?
 ERHART. At du endelig beslutted dig, mener jeg.
 FRU BORKMAN (*i kanapéen, koldt*). Er du syg, Ella?
 ELLA RENTHEIM (*ser hårdt på hende*). Det véd du da vel, at jeg er syg.
 FRU BORKMAN. Nå ja sådan sygelig, som du har været i mange år –
 ERHART. Den tid, jeg var hos dig, sa' jeg dig så tidt, at du skulde tale med doktoren.
 ELLA RENTHEIM. Å, der borte på mine kanter er der ingen, som jeg har rigtig tro til. Og desuden følte det jo ikke så slemt dengang.
 ERHART. Er det da værre med dig nu, tante?
 ELLA RENTHEIM. Å ja, min gut; nu er det ble't noget værre med mig.
 ERHART. Ja men ikke farligt vel?

ELLA RENTHEIM. Å, det er nu, som en ta'r det.
 ERHART (*ivrig*). Ja men véd du hvad, tante Ella, – så må du ikke rejse hjem igen så snart.
 ELLA RENTHEIM. Nej, det gør jeg nok heller ikke.
 ERHART. Du må bli' her i byen. For her har du jo alle de bedste læger at vælge imellem.
 ELLA RENTHEIM. Ja, det var så min tanke da jeg rejste hjemmefra.
 ERHART. Og så må du se at finde dig et rigtig godt logis, – et sådant et lunt, stille pensionat.
 ELLA RENTHEIM. Jeg tog ind imorges i det gamle, hvor jeg før har boet.
 ERHART. Nå ja, *der* får du det jo hyggeligt.
 ELLA RENTHEIM. Ja, men jeg kommer ikke til at bli' der alligevel.
 ERHART. Så? Hvorfor ikke det da?
 ELLA RENTHEIM. Nej, jeg bestemte mig om da jeg kom her ud.
 ERHART (*forundret*). Så –? Bestemte du dig om –?
 FRU BORKMAN (*hækler; uden at se op*). Din tante vil bo her på sin gård, Erhart.
 ERHART (*ser afvekslende på dem begge*). Her! Hos os! Hos os andre! –Er det sandt, tante?
 ELLA RENTHEIM. Ja, jeg har bestemt mig til det nu.
 FRU BORKMAN (*som før*). Det hører jo altsammen din tante til, véd du.
 ELLA RENTHEIM. Og så blir jeg her ude, Erhart. For det første da. Indtil videre. Jeg indretter mig for mig selv. Der over i forvalterfløjen –
 ERHART. Ja, det har du ret i. Der har du jo altid værelser stående. (*pludselig livfuldt.*) Men det er sandt, tante, – er du ikke svært træt efter rejsen?
 ELLA RENTHEIM. Å, noget træt er jeg jo.
 ERHART. Nå, så synes jeg, du skulde gå rigtig tidlig tilsens da.
 ELLA RENTHEIM (*ser smilende på ham*). Det vil jeg også.
 ERHART (*ivrig*). For så kunde vi jo snakke nærmere sammen imorgen – eller en anden dag, ser du. Om alt muligt. Løst og fast. Du og mor og jeg. Vilde ikke det være meget bedre, tante Ella?
 FRU BORKMAN (*i udbrud; rejser sig fra kanapéen*). Erhart, – jeg kan se det på dig, at du vil gå fra mig!
 ERHART (*farer sammen*). Hvad mener du med det!
 FRU BORKMAN. Du vil ned til – til advokat Hinkels!
 ERHART (*uvilkårlig*). Å sådan! (*fatter sig.*) Ja synes du da, jeg skulde sidde her og holde tante Ella oppe til langt på nat? Hun, som er syg, mor. Tænk på det.
 FRU BORKMAN. Du vil ned til Hinkels, Erhart!
 ERHART (*utålmodig*). Ja men Herregud, mor, – jeg synes da ikke, jeg godt kan la' det være. Eller hvad siger *du*, tante?
 ELLA RENTHEIM. Du skal helst handle i fuld frihed, Erhart.
 FRU BORKMAN (*truende imod hende*). Du vil skille ham fra mig!
 ELLA RENTHEIM (*rejser sig*). Ja hvis jeg så sandt kunde det, Gunhild!
 (*Musik høres ovenfra.*)

ERHART (*vri­der sig som i pine*). Å, jeg holder ikke dette her ud! (*ser sig om*.) Hvor har jeg min hat? (*til Ella*.) Kender du den musiken der oppe på salen?

ELLA RENTHEIM. Nej. Hvad er det for noget?

ERHART. *Danse macabre* er det. Dødningdansen. Kender du ikke dødningdansen, tante?

ELLA RENTHEIM (*smiler tungt*). Endnu ikke, Erhart.

ERHART (*til fru Borkman*). Mor, – jeg be'r dig så vakkert, – lad mig få lov til at gå!

FRU BORKMAN (*ser hårdt på ham*). Fra din mor? Vil du altså det?

ERHART. Jeg kommer jo herud igen – måske imorgen!

FRU BORKMAN (*lidenskabelig oprørt*). Du vil fra mig! Vil være hos de fremmede mennesker! Hos – hos –; nej, jeg vil ikke tænke det engang!

ERHART. Der nede er der mange tændte lys. Og unge, glade ansigter. Og der er der musik, mor!

FRU BORKMAN (*peger opad mod taget*). Der oppe er der også musik, Erhart.

ERHART. Ja just den musiken *der*, – den er det, som jager mig ud af huset.

ELLA RENTHEIM. Under du ikke din far den smule selvforglemmelse?

ERHART. Jo, jeg gør. Tusendfold under jeg ham det. Når jeg bare får slippe at høre på det selv.

FRU BORKMAN (*ser formanende på ham*). Vær stærk, Erhart! Stærk, min gut! Glem aldrig, at du har din store mission!

ERHART. Å mor, – kom ikke med de talemåder! Jeg er ikke skabt til at være missionær. – Godnat, kære tante!

Godnat, mor!

(*han går iltomt ud gennem forstuen*.)

FRU BORKMAN (*efter en kort taushed*). Du har nok snart taget ham igen alligevel, du, Ella.

ELLA RENTHEIM. Gid jeg så sandt turde tro det.

FRU BORKMAN. Men du får ikke længe beholde ham, skal du se.

ELLA RENTHEIM. For dig, mener du?

FRU BORKMAN. For mig eller – for hende, den anden.

ELLA RENTHEIM. Så heller hun end du.

FRU BORKMAN (*nikker langsomt*). Det forstår jeg. Jeg siger det samme. Heller hun end du.

ELLA RENTHEIM. Hvor det så end skulde bære hen med ham til slut –

FRU BORKMAN. Det fik næsten være det samme, synes jeg.

ELLA RENTHEIM (*tager sit overtøj på armen*). For første gang i livet er vi to tvillingsøstre enige. – God nat, Gunhild.

(*hun går ud gennem forstuen*.)

(*Musiken lyder stærkere oppe fra salen*.)

FRU BORKMAN (*står en stund stille, farer sammen, krymper sig og hvisker uvilkarligt*). Ulven tuder igen. – Den syge ulven. (*hun står et øjeblik, så kaster hun sig ned på gulvtæppet, vrider sig og vander sig og hvisker i jammer*.) Erhart! Erhart, – vær tro imod mig! Å, kom hjem og hjælp din mor! For jeg bærer ikke dette liv længer!

ANDEN AKT

(Den store fordums pragtsal ovenpå i det Rentheimske hus. Væggene ere beklædte med gamle vævede tapeter, forestillende jagtscener, hyrder og hyrdinder, alt i falmede, afblegede farver. På væggen til venstre en fløjtdør og nærmere i forgrunden et piano. I hjørnet på bagvæggen til venstre en tapetdør uden indfatning. Midt på væggen til højre et stort udskåret egetræs skrivebord med mange bøger og papirer. Længere foran på samme side en sofa med bord og stole. Møblerne er holdt i stiv empirestil. På pulten og bordet står tændte lamper.)

(John Gabriel Borkman står med hænderne på ryggen ved pianoet og hører på Frida Foldal, som sidder og spiller de sidste takter af Danse macabre.)

(Borkman er en middelhøj, fast og kraftig bygget mand oppe i sekstiårene. Fornemt udseende, fint skåret profil, hvasse øjne og gråhvidt, kruset hår og skæg. Han er klædt i en sort, ikke ganske moderne dragt og bærer hvidt halstørklæde. Frida Foldal er en smuk, bleg, femtenårig pige med et noget træt, anstrængt udtryk. Tarvelig pyntet i lys påklædning.)

(Musikstykket er spillet til ende. Stilhed.)

BORKMAN. Kan De gætte Dem til, hvor jeg første gang hørte slige toner, som disse her?

FRIDA (ser op på ham). Nej, herr Borkman?

BORKMAN. Det var nede i gruberne.

FRIDA (forstår ikke). Ja så? Nede i gruberne?

BORKMAN. Jeg er en bergmands søn, véd De vel. Eller véd De måske ikke det?

FRIDA. Nej, herr Borkman.

BORKMAN. En bergmands søn. Og min far tog mig med sig ned i gruberne iblandt. – Dernede synger malmen.

FRIDA. Ja så, – synger den?

BORKMAN (nikker). Når den blir løsnet. Hammerslagene, som løsner den, – det er midnatsklokken, som slår, og gør den fri. Derfor synger malmen – af glæde – på sin vis.

FRIDA. Hvorfor gør den det, herr Borkman?

BORKMAN. Den vil op i dagens lys og tjene menneskene. (han går frem og tilbage på salsgulvet, bestandig med hænderne på ryggen.)

FRIDA (sidder lidt og venter; ser på sit ur og rejser sig). Om forladelse, herr Borkman, – men jeg må nok desværre gå, jeg.

BORKMAN (standser foran hende). Vil De alt gå nu?

FRIDA (lægger noterne i mappen). Ja, jeg må nok det. (synlig forlegen.) For jeg er bestilt hen et steds iaften.

BORKMAN. Et steds, hvor der er selskab?

FRIDA. Ja.

BORKMAN. Og der skal De la' Dem høre for selskabet?

FRIDA (bider sig i læben). Nej – jeg skal spille til dans for dem.

BORKMAN. Bare til dans?

FRIDA. Ja; de vil danse efter aftensbordet.

BORKMAN (står og ser på hende). Spiller De gerne til dans? Sådan omkring i husene?

FRIDA (tager overtojet på sig). Ja, når jeg kan få en bestilling, så –. Der er jo altid lidt at fortjene ved det.

BORKMAN (frittende). Er det det, De mest tænker på, når De sådan sidder og spiller til dans?

FRIDA. Nej; mest tænker jeg på, hvor tungt det er, at jeg ikke får være med at danse selv.

BORKMAN (nikker). Det var just det, jeg vilde vide. (går urolig hen over gulvet.) Ja, ja, ja, – det, ikke at få være med selv, det er det tungeste af alt. (standser.) Men så er der én ting, som vejer det op for Dem, Frida.

FRIDA (ser spørgende på ham). Hvad er det for noget, herr Borkman?

BORKMAN. Det er det, at De ejer tifold mere musik i Dem, end hele danseselskabet tilsammen.

FRIDA (smiler undvigende). Å, det er nu sletikke så sikkert.

BORKMAN (løfter advarende pegefingren). Vær da aldrig så gal at tvile på Dem selv!

FRIDA. Men Herregud, når nu ingen véd om det?

BORKMAN. Bare De selv véd om det, så er det nok. – Hvor er det, De skal hen og spille iaften?

FRIDA. Det er over hos advokat Hinkels.

BORKMAN (ser pludselig hvasst på hende). Hinkels, siger De!

FRIDA. Ja.

BORKMAN (med et skærende smil). Kommer der fremmede i den mands hus? Kan han få folk til at besøge sig?

FRIDA. Ja, der skal komme svært mange mennesker, efter hvad fru Wilton siger.

BORKMAN (hæftig). Men hvad slags mennesker! Kan De sige mig det?

FRIDA (lidt ængstelig). Nej, det véd jeg virkelig ikke. Jo, – det er sandt, – jeg véd, at student Borkman skal der iaften.

BORKMAN (studser). Erhart! Min søn?

FRIDA. Ja, han skal der.

BORKMAN. Hvoraf véd De det?

FRIDA. Han sa' det selv. For en times tid siden.

BORKMAN. Er han da her ude idag?

FRIDA. Ja, han har været hos fru Wilton hele eftermiddagen.

BORKMAN (forskende).

Véd De, om han var indom her også? Om han var inde og talte med nogen nedenunder, mener jeg?

FRIDA. Ja, han så lidt indom til fru.

BORKMAN (bittert). Aha, – kunde forstå det.

FRIDA. Men der var nok en fremmed dame hos hende, tror jeg.

BORKMAN. Så? Var der det? Å ja, til fru kommer der vel sagtens nogen en gang imellem.

FRIDA. Skal jeg sige til student Borkman, hvis jeg træffer ham siden, at han skal komme her op til Dem også?

BORKMAN (barsk). De skal ingenting sige! Det skal jeg meget ha' mig frabedt. De folk, som ønsker at se op til mig, de kan komme af sig selv. Jeg be'r ingen.

FRIDA. Nej, nej, så skal jeg ingenting si' da. – Godnat, herr Borkman.

BORKMAN (*driver om og brummer*). Godnat.

FRIDA. Ja, får jeg kanske lov til at løbe ned vindeltrappen? Det er fortere.

BORKMAN. Å bevar's, – løb De for mig hvad trappe De selv vil. Godnat med Dem!

FRIDA. Godnat, herr Borkman.
(*hun går ud gennem den lille tapetdør i baggrunden til venstre.*)
(*Borkman går i tanker hen til pianoet og vil lukke det, men lader det være. Ser sig om i al tomheden og gir sig til at drive op og ned af gulvet fra hjørnet ved pianoet til hjørnet i baggrunden til højre, – bestandig rastløs og urolig frem og tilbage. Tilsidst går han hen til skrivebordet, lytter over mod flojdøren, tager hurtigt et håndspejl, ser sig i det og retter på sit halstørklæde.*)
(*Det banker på flojdøren. Borkman hører det, ser hurtigt derhen, men tier.*)
(*Om lidt banker det igen; dennegang stærkere.*)

BORKMAN (*stående ved skrivebordet med den venstre hånd støttet mod bordpladen og den højre indstukket på brystet*). Kom ind!
(*Vilhelm Foldal kommer varsomt ind i salen. Han er en bøjet, udslidt mand med milde, blå øjne og tyndt, langt, gråt hår nedover frakkekraven. En mappe under armen. Blodfilthat i hånden og store hornbriller, som han skyder op i panden.*)

BORKMAN (*forandrer stilling og ser på den indtrædende med et halvt skuffet, halvt tilfreds udtryk*). Å, er det bare dig.

FOLDAL. En god aften, John Gabriel. Jo, det er såmænd mig.

BORKMAN (*med et strængt blik*). Jeg synes forresten du er lovlig sent ude.

FOLDAL. Nå, vejen er ikke så ganske kort, du. Især for en, som skal gå den tilfods.

BORKMAN. Men hvorfor går du da altid, Vilhelm? Du har jo sporvognen lige ved.

FOLDAL. Det er sundere, det at gå. Og så er jo de ti øre sparet. – Nå, har så Frida nylig været heroppe og spillet for dig?

BORKMAN. Hun gik lige i dette øjeblik. Mødte du hende ikke udenfor?

FOLDAL. Nej, jeg har ikke set noget til hende på lange tider. Lige siden hun kom i huset til denne fru Wilton.

BORKMAN (*sætter sig i sofaen og tyder med en håndbevægelse mod en stol*). Du kan gerne sætte dig, du også, Vilhelm.

FOLDAL (*sætter sig på stolkanten*). Mange tak. (*ser tungsindig på ham.*) Å, du kan ikke tro, hvor ensom jeg føler mig, siden Frida kom hjemmefra.

BORKMAN. Å hvad, – du har da nok igen.

FOLDAL. Ja, det véd Gud jeg har. Hele fem stykker. Men Frida var den eneste, som sådan forstod mig en smule. (*ryster tungt på hodet.*) Alle de andre forstår mig sletikke.

BORKMAN (*mørk, ser hen for sig og trommer på bordet*). Nej, det er sagen. Det er forbandelsen, som vi enkelte, vi udvalgte mennesker har at bære på. Massen og mængden, – alle de gennemsnitlige, – de forstår os ikke, Vilhelm.

FOLDAL (*resigneret*). Det fik endda være med forståelsen. Med lidt tålmodighed kan en jo altid gå og vente på den en stund endnu. (*med tårekvalt stemme.*) Men der er det, som er bittere, du.

BORKMAN (*hæftig*). Der er ingenting bittere end det!

FOLDAL. Jo, der er, John Gabriel. Jeg havde nu netop en huslig scene – før jeg gik herud.

BORKMAN. Så? Hvorfor det?

FOLDAL (*brister ud*). De derhjemme – de foragter mig.

BORKMAN (*færer op*). Foragter –!

FOLDAL (*visker øjnene*). Jeg har længe mærket det. Men idag kom det rigtig frem.

BORKMAN (*tier lidt*). Du gjorde visst et dårligt valg, da du giftede dig.

FOLDAL. Det var jo omtrent intet valg for mig. Og desuden, – gifte sig vil en jo gerne, når en begynder at trække på årene. Og så reduceret, så dybt på knæerne, som jeg dengang var –

BORKMAN (*springer op i vrede*). Skal dette her være en sigtelse til mig? En bebrejdelse –!

FOLDAL (*ængstelig*). Nej, for Guds skyld, John Gabriel –!

BORKMAN. Jo, du sidder og tænker på al den ulykke, som brød ind over banken –!

FOLDAL (*beroligende*). Men jeg gi'r da ikke dig skylden for det! Gud bevare mig vel –!

BORKMAN (*brummende, sætter sig igen*). Nå, det var da endda godt.

FOLDAL. For resten må du ikke tro, det er min hustru, jeg beklager mig over. Hun har jo liden dannelse, stakker, det er sandt. Men nok så bra' er hun alligevel. – Nej, det er børnene, du –

BORKMAN. Kunde tænke det.

FOLDAL. For børnene, – de har jo mere kultur, de. Og flere fordringer til livet altså.

BORKMAN (*ser deltagende på ham*). Og derfor så foragter de ungerne dig, Vilhelm?

FOLDAL (*trækker på skuldrene*). Jeg har jo ikke gjort videre karriere, ser du. Det må jo indrømmes –

BORKMAN (*rykker nærmere og lægger hånden på hans arm*). Véd de da ikke, at du har skrevet et sørgespil i din ungdoms dage?

FOLDAL. Jo, naturligvis véd de det. Men det lader ikke til at gøre synderlig indtryk på dem.

BORKMAN. Så er de uforstående, du. For dit sørgespil er godt. Det tror jeg fuldt og fast.

FOLDAL (*opklarende*). Ja, synes ikke du, der er adskillig godt i det, John Gabriel? Herregud, når jeg nu endelig engang kunde få det anbragt – (*begynder ivrigt at åbne og blade i mappen.*) Se her! Nu skal jeg vise dig noget, som jeg har forandret –

BORKMAN. Har du det med dig?

FOLDAL. Ja, jeg tog det med. Det er så længe siden, jeg læste det for dig nu. Og så tænkte jeg, det kanske kunde adspredte dig at høre en akt eller to –

BORKMAN (*afværgende, rejser sig*). Nej, nej, lad heller være til en anden gang.

FOLDAL. Ja, ja, som du vil da. (*Borkman går ud på gulvet, frem og tilbage. Foldal pakker manuskriptet ind igen.*)

BORKMAN (*standser foran ham*). Du har ret i det, du nylig sa', – at du ingen karriere har gjort. Men det lover jeg dig, Vilhelm, at når engang oprejsningens time er slåt for mig –

FOLDAL (*vil rejse sig*). Å, tak skal du ha' –!

BORKMAN (*med håndbevægelse*). Du må gerne bli' siddende. (*stigende ophidset*). Når oprejsningens time slår for mig –

Når de indser, at de ikke kan undvære mig –. Når de kommer her op til mig på salen – og kryber til korset og trygler mig om at ta' bankens tøjler igen –! Den nye bank, som de har grundet – og ikke kan magte – (*stiller sig ved skrivebordet ligesom før og slår sig for brystet.*) Her vil jeg stå og ta' imod dem! Og det skal høres og spørges videnom i landet, hvad betingelser John Gabriel Borkman stiller for at – (*standser pludselig og stirrer på Foldal.*) Du ser så tvilende på mig! Tror du måske ikke, at de kommer? At de *må, må, må* komme til mig engang? Tror du ikke det!

FOLDAL. Jo, det véd Gud jeg gør, John Gabriel.

BORKMAN (*sætter sig igen i sofaen*). Jeg tror det så fast. *Véd* det så uryggelig visst – at de kommer. – Havde jeg ikke havt den visshed, – så havde jeg for længe siden skudt mig en kugle gennem hodet.

FOLDAL (*angst*). Å nej, for alt i verden –!

BORKMAN (*hoverende*). Men de kommer! De kommer nok! Pas på! Hver dag, hver time kan jeg vente dem her. Og du ser, jeg holder mig parat til at ta' imod dem.

FOLDAL (*med et suk*). Bare de vilde komme rigtig snart.

BORKMAN (*uroilig*). Ja du, tiden går; årene går; livet, – uh nej – det tør jeg ikke tænke på! (*ser på ham.*) *Véd* du, hvorledes jeg undertiden føler mig?

FOLDAL. Nå?

BORKMAN. Jeg føler mig som en Napoleon, der blev skudt til krøbling i sit første feltslag.

FOLDAL (*lægger hånden på mappen*). Den fornemmelse kender jeg også.

BORKMAN. Å ja, det er nu sådan i det mindre, det.

FOLDAL (*stiltfærdig*). Min lille digterverden har stor værdi for mig, John Gabriel.

BORKMAN (*hæftig*). Ja, men jeg, som kunde ha' skabt millioner! Alle bergværkerne, som jeg vilde lagt under mig! Nye gruber i det uendelige! Vandfaldene! Stenbruddene! Handelsveje og skibsforbindelser hele den vide verden udover. Alt, alt skulde jeg alene ha' fåt istand!

FOLDAL. Ja, jeg véd det nok. Der var ikke den ting, du veg tilbage for.

BORKMAN (*knuger hænderne*). Og så må jeg sidde her som en skamskudt storfugl og se på, at de andre kommer mig i forkøbet, – og ta'r det fra mig, stykke for stykke!

FOLDAL. Så går det mig også, du.

BORKMAN (*uden at agte på ham*). Tænke sig til. Så lige var jeg ved målet. Havde jeg bare fåt otte dages frist til at område mig. Alle deposita skulde da været indløste. Alle de værdier, som jeg med modig hånd havde gjort brug af, de skulde da igen ha' ligget på sin plads, som før. De svimlende store aktieselskaber var dengang lige på et hængende hår kommet istand. Ingen eneste en skulde ha' tabt en øre –

FOLDAL. Ja Herregud, – så yderlig nær, som du var –

BORKMAN (*i kvalt raseri*). Og så kom forræderiet over mig! Netop lige midt i afgørelsens dage! (*ser på ham.*) *Véd* du, hvad jeg holder for den infameste forbrydelse, et menneske kan begå?

FOLDAL. Nej, sig mig det.

BORKMAN. Det er ikke mord. Ikke røveri eller natligt indbrud. Ikke falsk ed engang. For alt sligt noget, det

øves jo mest imod folk, som en hader eller som er en ligegyldige og ikke kommer en ved.

FOLDAL. Men det infameste da, John Gabriel?

BORKMAN (*med eftertryk*). Det infameste er vens misbrug af vens tillid.

FOLDAL (*lidt betænkelig*). Ja men hør nu her –

BORKMAN (*opfarende*). Hvad er det, du vil sige! Jeg ser det på dig. Men det slår ikke til. De folk, som havde sine værdipapirer i banken, de skulde fåt alt sit tilbage. Hver eneste smule! – Nej, du, – det infameste, et menneske kan begå, det er at misbruge en vens breve, – lægge frem for alverden det, som bare var betroet til en eneste, på tomandshånd, ligesom en hvisken i et tomt, mørkt, låset værelse. Den mand, som kan gribe til slige midler, han er helt igennem forgiftet og forpestet af overskurkens moral. Og en slig ven har jeg havt. – Og han var den, som knuste mig.

FOLDAL. Jeg aner jo nok, hvem du sigter til.

BORKMAN. Der var ikke en fold i hele min vandel, som jeg ikke turde lægge åben for ham. Og da så øje- blikket var inde, da vendte han de våben imod mig, som jeg selv havde givet ham i hænde.

FOLDAL. Jeg har aldrig kunnet begribe, hvorfor han –. Ja, der blev jo rigtignok ymtet om adskilligt dengang.

BORKMAN. Hvad blev der ymtet om? Sig det. Jeg véd jo ingenting. For jeg kom jo straks i – i isolation. Hvad ymted folk om, Vilhelm?

FOLDAL. Du skulde jo været minister, blev der sagt.

BORKMAN. Det blev mig tilbudt. Men jeg afslog.

FOLDAL. Stod ham altså ikke i vejen.

BORKMAN. Å nej; det var ikke derfor, han forrådte mig.

FOLDAL. Ja, *da* begriber jeg så sandelig ikke –

BORKMAN. Jeg kan gerne sige det til dig, Vilhelm.

FOLDAL. Nå?

BORKMAN. Det var – sådan et slags kvindehistorie, du.

FOLDAL. En kvindehistorie? Nej men, John Gabriel –?

BORKMAN (*afbrydende*). Ja, ja, ja, – de gamle, dumme historier snakker vi ikke mere om. – Nå, minister blev da hverken han eller jeg.

FOLDAL. Men højt tilvejs kom han.

BORKMAN. Og jeg i afgrunden.

FOLDAL. Å, det er et frygteligt sørgespil –

BORKMAN (*nikker til ham*). Næsten lige så frygteligt som *dit*, synes jeg, når jeg tænker på det.

FOLDAL (*troskyldig*). Ja, mindst lige så frygteligt.

BORKMAN (*ler stille*). Men fra en anden side betragtet, så er det virkelig en slags komedie også.

FOLDAL. En komedie? Dette her?

BORKMAN. Ja slig, som det lader til at arte sig nu. For nu skal du bare høre –

FOLDAL. Nå da?

BORKMAN. Ja, du traf jo ikke Frida, da du kom.

FOLDAL. Nej.

BORKMAN. Mens vi to sidder her, så sidder hun nede og spiller til dans hos ham, som forrådte og ruinerte mig.

FOLDAL. Det havde jeg da ingen anelse om.

BORKMAN. Jo, hun tog sine noter og gik fra mig til – til herskabshuset.

FOLDAL (*undsskyldende*). Ja, ja, stakkers barn –

BORKMAN. Og kan du gætte, hvem hun spiller for – blandt andre?

FOLDAL. Nå?

BORKMAN. For min søn, du.

FOLDAL. Hvad!

BORKMAN. Ja, hvad synes du, Vilhelm? Min søn er dernede i de dansendes rækker iaften. Er det så ikke en komedie, som jeg siger?

FOLDAL. Ja, men så véd han visst ikke noget, du.

BORKMAN. Hvad véd han ikke?

FOLDAL. Han véd visst ikke, hvorledes *han* – denne – nå –

BORKMAN. Du kan gerne nævne navnet. Jeg kan godt tåle at høre det nu.

FOLDAL. Jeg er sikker på, at din søn ikke kender sammenhængen, John Gabriel.

BORKMAN (*mørk, sidder og banker i bordet*). Han kender den, du, – så visst, som jeg sidder her.

FOLDAL. Men kan du *da* tænke, at han skulde søge omgang i *det* hus!

BORKMAN (*ryster på hodet*). Min søn ser vel ikke på tingene med samme slags øjne som jeg. Jeg tør sværge på, at han står på mine fienders side! Han synes sagtens, ligesom de, at advokat Hinkel bare gjorde sin forbandede skyldighed, da han gik hen og forrødte mig.

FOLDAL. Men, kære, hvem skulde ha' stillet sagen i *det* lys for ham?

BORKMAN. Hvem? Glemmer du, hvem der har opdraget ham? Først hans tante – fra han var en sex-syv år gammel. Og nu bagefter – hans mor!

FOLDAL. Jeg tror, du gør dem uret i dette her.

BORKMAN (*opfarende*). Jeg gør aldrig noget menneske uret! Begge to så har de hidset ham imod mig, hører du jo!

FOLDAL (*spagfærdig*). Ja, ja, ja, så har de vel det da.

BORKMAN (*harmfuld*). Å, de kvinder! De fordærver og forvansker livet for os! Forkvakler hele vor skæbne, – hele vor sejersgang.

FOLDAL. Ikke alle, du!

BORKMAN. Så? Nævn mig nogen eneste en, som duer da!

FOLDAL. Nej, det er sagen. De få, jeg kender, de duer ikke.

BORKMAN (*blæser hånligt*). Ja, hvad nytter det så! At der er slige kvinder til, – når en ikke kender dem!

FOLDAL (*varmt*). Jo, John Gabriel, det nytter alligevel. Det er så lykkeligt og så velsignet at tænke på, at ude, rundt om os, langt borte, – *der* findes dog den sande kvinde.

BORKMAN (*flytter sig utålmodig i sofaen*). Å, lad bare være med den digtersnak!

FOLDAL (*ser dybt krænket på ham*). Kalder du min helligste tro for digtersnak?

BORKMAN (*hårdt*). Ja, jeg gør! Det er dette her, som er skyld i, at du aldrig er kommen frem i verden. Hvis du vilde la' alt sligt noget fare, så kunde jeg endnu hjælpe dig på fode, – hjælpe dig i vejret.

FOLDAL (*mens det koger indeni ham*). Å, det kan du jo ikke.

BORKMAN. Jeg *kan*, når jeg bare kommer til magten igen.

FOLDAL. Men det har visst forfærdelig lange udsigter.

BORKMAN (*hæftig*). Tror du måske, at den tid aldrig kommer? Svar mig på det!

FOLDAL. Jeg véd ikke, hvad jeg skal svare dig.

BORKMAN (*rejser sig, kold og fornem, med en håndbevægelse mod døren*). Så har jeg ikke længer nogen brug for dig.

FOLDAL (*op fra stolen*). Ikke brug –!

BORKMAN. Når du ikke tror, at min skæbne vil vende sig –

FOLDAL. Men jeg kan da ikke tro imod al fornuff! –

Oprejsning måtte du jo ha' –

BORKMAN. Videre! Videre!

FOLDAL. Vel har jeg ikke taget min examen; men *så* meget har jeg da læst i mine dage –

BORKMAN (*hurtig*). Umuligt, mener du?

FOLDAL. Der er ikke noget præjudikat for sligt.

BORKMAN. Behøves ikke for undtagelsesmennesker.

FOLDAL. Loven kender ikke den slags hensyn.

BORKMAN (*hårdt og afgørende*). Du er ingen digter, Vilhelm.

FOLDAL (*foldet uwilkaarlig hænderne*). Siger du det i fuldt alvor?

BORKMAN (*afvisende, uden at svare*). Vi spilder bare vor tid på hinanden. Bedst, at du ikke kommer igen.

FOLDAL. Vil du altså, at jeg skal gå fra dig?

BORKMAN (*uden at se på ham*). Har ingen brug for dig længer.

FOLDAL (*sagtmodig, tager mappen*). Nej, nej, nej; kan så være, det.

BORKMAN. Her har du altså hele tiden løjet for mig.

FOLDAL (*ryster på hodet*). Aldrig løjet, John Gabriel.

BORKMAN. Har du ikke siddet her og løjet håb og tro og tillid ind i mig?

FOLDAL. Det var ikke løgn, så længe *du* trode på *mit* kald. Så længe du trode på mig, så længe trode jeg på dig.

BORKMAN. Vi har bedraget hinanden gensidig altså. Og kanske bedraget os selv – begge to.

FOLDAL. Men er da ikke det i grunden venskab, John Gabriel?

BORKMAN (*smiler bittert*). Jo, det, at bedrage, – det er venskab. Det har du ret i. Den erfaring har jeg gjort en gang før.

FOLDAL (*ser hen på ham*). Ikke noget digterkald. Og det kunde du sige mig så hårdhændt.

BORKMAN (*blodere i stemmen*). Nå, jeg er jo ikke nogen sagkyndig på *det* område.

FOLDAL. Kanske mere end du selv véd.

BORKMAN. Jeg?

FOLDAL (*sagte*). Ja, du. For jeg har selv havt mine tvil – en gang imellem, skal du vide. Den grufulde tvil – at jeg har forkvaklet livet for en indbildnings skyld.

BORKMAN. Har du selv tvil, da står du på faldende fødder.

FOLDAL. Derfor var det så trøsterigt for mig at komme her og støtte mig op til dig, som troede. (*tager sin hat.*) – Men nu er du som en fremmed for mig.

BORKMAN. Du også for mig.

FOLDAL. Godnat, John Gabriel.

BORKMAN. Godnat, Vilhelm.
(*Foldal går ud til venstre.*)
(*Borkman står en stund og stirrer mod den lukkede dør; gør en bevægelse, som om han vilde kalde Foldal tilbage, men betænker sig og begynder at gå op og ned ad gulvet med hænderne på ryggen. Derpå standser han ved sofabordet og slukker lampen. Det bliver halvmørkt i salen.*)
(*Lidt efter banker det på tapetdøren til venstre i baggrunden.*)

BORKMAN (*ved bordet, farer sammen, vender sig og spørger højtlydt*). Hvem er det, som banker?
(*Intet svar; det banker igen.*)

BORKMAN (*bliver stående*). Hvem er det? Kom ind!
 (*Ella Rentheim, med et tændt lys i hånden, kommer tilsyne i døren. Hun er klædt i sin sorte dragt, som før, med kåben kastet løst over skuldrene.*)

BORKMAN (*stirrer på hende*). Hvem er De? Hvad vil De mig!

ELLA RENTHEIM (*lukker døren efter sig og kommer nærmere*). Det er mig, Borkman. (*hun sætter lyset fra sig på pianoet og bliver stående der.*)

BORKMAN (*står som lynslagen, stirrer ufravendt på hende og hvisker halv højt*). Er det – er det Ella? Er det Ella Rentheim?

ELLA RENTHEIM. Ja. – Det er «din» Ella, – som du kaldte mig før i tiden. Engang. For de mange – mange år siden.

BORKMAN (*som før*). Ja, det er dig, Ella, – jeg ser det nu.

ELLA RENTHEIM. Kan du kende mig igen?

BORKMAN. Ja, nu begynder jeg at –

ELLA RENTHEIM. Årene har taget hårdt og høstligt på mig, Borkman. Synes du ikke det?

BORKMAN (*tvungent*). Du er ble't noget forandret. Sådan i første øjeblik –

ELLA RENTHEIM. Jeg har ikke de mørke krøllerne nedover nakken nu. De, som du engang holdt så af at sno om dine fingre.

BORKMAN (*hurtig*). Rigtig! Nu ser jeg det, Ella. Du har forandret frisuren.

ELLA RENTHEIM (*med et trist smil*). Akkurat. Det er frisuren, som gør det.

BORKMAN (*afledende*). Jeg vidste ellers ikke af, at du var her på disse kanter af landet.

ELLA RENTHEIM. Jeg er også så nylig kommen.

BORKMAN. Hvorfor er du rejst hidover, – nu, ved vintertid?

ELLA RENTHEIM. Det skal du få høre.

BORKMAN. Er det noget, du vil mig?

ELLA RENTHEIM. Dig også. Men skal vi tale om *det*, så må jeg begynde langt tilbage.

BORKMAN. Du er visst træt.

ELLA RENTHEIM. Ja, jeg er træt.

BORKMAN. Vil du ikke sætte dig? *Der*, – i sofaen.

ELLA RENTHEIM. Jo tak. Jeg trænger til at sidde.
 (*hun går over til højre og sætter sig i det forreste sofahjørne. Borkman står ved bordet med hænderne på ryggen og ser på hende. Kort taushed.*)

ELLA RENTHEIM. Det er usigelig længe siden vi to mødtes, ansigt til ansigt, Borkman.

BORKMAN (*mørk*). Længe, længe siden. Alt det forfærdelige ligger imellem.

ELLA RENTHEIM. Et helt menneskeliv ligger imellem. Et forspildt menneskeliv.

BORKMAN (*ser hvasst på hende*). Forspildt!

ELLA RENTHEIM. Ja, just forspildt. For os begge.

BORKMAN (*i kold forretningstone*). Jeg eragter ikke mit liv som forspildt endnu.

ELLA RENTHEIM. Nå, men *mit* liv da?

BORKMAN. Der har du selv skylden, Ella.

ELLA RENTHEIM (*med et ryk*). Og *det* siger du!

BORKMAN. Du kunde så godt ble't lykkelig uden mig.

ELLA RENTHEIM. Tror du det?

BORKMAN. Ifald du bare selv havde villet.

ELLA RENTHEIM (*bittert*). Ja jeg véd jo nok, at der stod en anden parat til at ta' imod mig –

BORKMAN. Men ham viste du væk –

ELLA RENTHEIM. Ja, jeg gjorde det.

BORKMAN. Gang på gang viste du ham væk. År efter år –

ELLA RENTHEIM (*hånligt*). – år efter år viste jeg lykken fra mig, mener du vel?

BORKMAN. Du kunde så godt ble't lykkelig med *ham* også. Og da havde *jeg* været frelst.

ELLA RENTHEIM. Du? –

BORKMAN. Ja, da havde du frelst mig, Ella.

ELLA RENTHEIM. Hvorledes mener du det?

BORKMAN. Han trode, det var mig, som stod bagved dine afvisninger, – dine evige afslag. Og så tog han hævn. For det kunde han så let, – han, som havde alle mine uforbeholdne, tillidsfulde breve i sit væрге. Dem gjorde han brug af, – og så var det ude med mig – indtil videre da. Se, alt det er du skyld i, Ella!

ELLA RENTHEIM. Se, se, Borkman, – når det kommer til stykket, så er det måske *mig*, som står i skyld og gæld til *dig*.

BORKMAN. Som man ta'r det. Jeg véd godt alt det, jeg har at takke dig for. Du lod gården her, hele eiendommen, tilslå dig ved auktionen. Stilled huset fuldt til rådighed for mig og for – for din søster. Du tog Erhart til dig, – og sørged for ham i alle måder –

ELLA RENTHEIM. – så længe jeg fik lov til det –

BORKMAN. – fik lov af din søster, ja. Jeg har aldrig blandet mig ind i disse huslige spørgsmål. – Som jeg vilde sagt, – jeg véd, hvad du har ofret for mig og for din søster. Men du *kunde* også gøre det, Ella. Og du skal vel huske på, at der var *mig*, som satte dig i stand til at kunne det.

ELLA RENTHEIM (*oprørt*). Der fejler du storlig, Borkman! Det var mit inderste, varmeste sind og hjerte for Erhart, – og for dig også, – *det* var det, som drev mig!

BORKMAN (*afbrydende*). Kære, lad os ikke komme ind på følelser og sligt noget. Jeg mener naturligvis, at når du hand- led, som du gjorde, så var det *mig*, som gav dig evnen til det.

ELLA RENTHEIM (*smiler*). Hm, evnen, evnen –

BORKMAN (*ildfuldt*). Ja, netop evnen! Da det store, afgørende slag skulde stå, – da jeg ikke kunde spare hverken slægt eller venner, – da jeg måtte gribe – og altså greb til millionerne, som var betroet mig, – da sparte jeg alt det, som dit var, alt, hvad du ejed og havde, – skønt jeg kunde ta't og lånt det – og brugt det – ligesom alt det øvrige!

ELLA RENTHEIM (*kold og rolig*). Det er sandt og rigtig, Borkman.

BORKMAN. Det er det. Og derfor, – da de så kom og tog mig, – så fandt de også alt dit urørt i bankens kælder.

ELLA RENTHEIM (*ser hen på ham*). Jeg har så tidt tænkt på det, – hvorfor sparte du egentlig alt det, som mit var? Og bare det alene?

BORKMAN. Hvorfor?

ELLA RENTHEIM. Ja, hvorfor? Sig mig det.

BORKMAN (*hårdt og hånligt*). Du tænker kanske, at det var for at jeg kunde ha' noget at falde tilbage på – om det skulde gå galt?

ELLA RENTHEIM. Å nej, du, – det tænkte du visst ikke på i de dage.

BORKMAN. Aldrig! Jeg var så uryggelig sikker på sejren.

ELLA RENTHEIM. Ja, men hvorfor så alligevel –?

BORKMAN (*trækker på skuldrene*). Herregud, Ella, – det er ikke så godt at huske bevæggrunde, som er en snes år gamle. Jeg husker bare, at når jeg gik der ensom og tumled i stilhed med alle de store foretagender, som skulde sættes i værk, så syntes jeg, at jeg var tilmode ligesom jeg kunde tænke mig en luftskipper. Gik der i de søvnløse nætter og fyldte en kæmpeballon og skulde til at sejle udover et usikkert, farefuldt verdenshav.

ELLA RENTHEIM (*smiler*). Du, som aldrig tvilte på sejren?

BORKMAN (*utålmodig*). Menneskene er slig, Ella. De både tviler og de tror på den samme ting. (*hen for sig*.) Og derfor var det vel, at jeg ikke vilde ha' dig og dit med mig i ballonen.

ELLA RENTHEIM (*i spænding*). Hvorfor, spør' jeg! Sig, hvorfor!

BORKMAN (*uden at se på hende*). En ta'r ikke gerne det dyreste med ombord på slig færd.

ELLA RENTHEIM. Du *havde* jo det dyreste med ombord. Selve din fremtids liv –

BORKMAN. Livet er ikke altid det dyreste.

ELLA RENTHEIM (*åndelos*). Stod det slig for dig dengang?

BORKMAN. Det forekommer mig så.

ELLA RENTHEIM. At *jeg* var det dyreste, du vidste?

BORKMAN. Ja, der svæver mig for noget sligt.

ELLA RENTHEIM. Og dengang var der dog gået år og dag hen. efter at du havde sveget mig – og giftet dig med – med en anden!

BORKMAN. Sveget dig, siger du? Du forstår visst meget godt, at det var højere hensyn, – nå ja, *andre* hensyn da, – som tvang mig. Uden *hans* bistand kunde jeg ingen vej komme.

ELLA RENTHEIM (*bekæmper sig*). Altså sveget mig af – højere hensyn.

BORKMAN. Jeg kunde ikke undvære hans hjælp. Og han satte *dig* som pris for hjælpen.

ELLA RENTHEIM. Og du betalte prisen. Fuldt ud. Uden prutning.

BORKMAN. Havde ikke noget valg. Måtte sejre eller falde.

ELLA RENTHEIM (*med bævende stemme, ser på ham*). Kan det være sandt, som du siger, at jeg dengang var dig det dyreste i verden?

BORKMAN. Både dengang og siden, – længe, længe bagefter.

ELLA RENTHEIM.

Og så tusked du mig bort alligevel. Købslog om din kærligheds ret med en anden mand. Solgte min kærlighed for en – for en bankchefspost!

BORKMAN (*mørk og bøjet*). Den tvingende nødvendighed var over mig, Ella.

ELLA RENTHEIM (*rejser sig vildt og dirrende fra sofaen*). Forbryder!

BORKMAN (*farer sammen, men behersker sig*). Det ord har jeg hørt før.

ELLA RENTHEIM. Å, tro aldrig, at jeg sigter til, hvad du kan ha' forbrudt imod lands lov og ret! Hvad brug du har gjort af alle disse aktiebrev og obligationer – eller hvad

det var for noget, – hvad tror du, jeg bryr mig om det! Havde jeg fåt lov at stå dig nær, da alt styrted sammen over dig –

BORKMAN (*spændt*). Hvad da, Ella?

ELLA RENTHEIM. Tro mig, jeg skulde båret det så gladelig med dig. Skammen, ødelæggelsen, – alt, alt skulde jeg ha' hjulpet dig at bære –

BORKMAN. Havde du villet det? Kunnet det?

ELLA RENTHEIM. Både villet og kunnet det. For dengang kendte jeg jo ikke din store, forfærdelige forbrydelse –

BORKMAN. Hvilken! Hvad sigter du til?

ELLA RENTHEIM. Jeg sigter til den forbrydelse, som der ingen tilgivelse er for.

BORKMAN (*stirrer på hende*). Du må være fra dig selv.

ELLA RENTHEIM (*træder nærmere*). Du er en morder! Du har begået den store dødssynd!

BORKMAN (*viger henover mod pianoet*). Raser du, Ella!

ELLA RENTHEIM. Du har dræbt kærlighedslivet i mig. (*nærmere mod ham*.) Forstår du, hvad det vil sige? Der tales i bibelen om en gådefuld synd, som der ingen tilgivelse er for. Jeg har aldrig før kunnet begribe, hvad det var for noget. Nu begriber jeg det. Den store nådeløse synd, – det er den synd at myrde kærlighedslivet i et menneske.

BORKMAN. Og det siger du, jeg har gjort?

ELLA RENTHEIM. Du *har* gjort det. Jeg har aldrig rigtig vidst, hvad der egentlig var vederfaret mig, før nu ikveld. Det, at du svigtede mig og vendte dig til Gunhild istedet, – det tog jeg bare sådan som en almindelig ustadighed fra din side. Og som en følge af hjerteløse kunstgreb fra hendes. Og jeg tror næsten, jeg foragede dig en smule – trods alt. – Men *nu* ser jeg det! Du sveg den kvinde, du *elsked!* Mig, mig, mig! Det dyreste, du vidste i verden, det var du rede til at afhænde for vindings skyld. *Det* er dobbeltmordet, som du har gjort dig skyldig i! Mordet på din egen sjæl og på min!

BORKMAN (*kold og behersket*). Hvor godt jeg kender dit lidenskabelige, utøjlede sind igen, Ella. Det er sagtens så rimeligt for dig at se sagen slig, som du gør. Du er jo kvinde. Og for dig lader det jo altså til, at du ikke véd, ikke la'r gælde nogen anden sag i hele verden.

ELLA RENTHEIM. Nej, det gør jeg rigtignok ikke.

BORKMAN. Bare din egen hjertesag –

ELLA RENTHEIM. Bare den! Bare den! Det har du ret i.

BORKMAN. Men du får huske på, at jeg er en mand. Som kvinde var du mig det dyreste i verden. Men når endelig så må være, så kan dog en kvinde erstattes af en anden –

ELLA RENTHEIM (*ser på ham med et smil*). Gjorde du den erfaring, da du havde taget Gunhild til hustru?

BORKMAN. Nej. Men mine opgaver i livet hjalp mig til at bære *det* også. Alle magtens kilder i dette land vilde jeg gøre mig underdanige. Alt, hvad jord og fjeld og skog og hav rummed af rigdomme – det vilde jeg underlægge mig og skabe herredømme for mig selv og derigennem velvære for de mange, mange tusend andre.

ELLA RENTHEIM (*fortabt i erindringen*). Jeg kender det. Så mangen aften, som vi talte om dine formål –

BORKMAN. Ja, med dig kunde jeg tale, Ella.

ELLA RENTHEIM. Jeg spøjte med dine planer og spurgte, om du vilde vække alle guldets slumrende ånder.

BORKMAN (*nikker*). Jeg kan huske det udtryk. (*langsomt*.) Alle guldets slumrende ånder.

ELLA RENTHEIM. Men du tog det ikke for spøg. Du sa': ja, ja, Ella, det er netop *det*, jeg vil.

BORKMAN. Det *var* det også. Når jeg bare først kunde få foden i stigebøjlen –. Og *det* afhang dengang af den ene mand. Han kunde og han vilde skaffe mig den ledende stilling i banken, – ifald jeg på min side –

ELLA RENTHEIM. Rigtig, ja! Ifald du på din side gav afkald på den kvinde, du havde kær, – og som havde dig så usigelig kær igen.

BORKMAN. Jeg kendte hans fortærende lidenskab for dig. Vidste, at han aldrig på noget andet vilkår –

ELLA RENTHEIM. Og så slog du til.

BORKMAN (*heftig*). Ja, jeg gjorde det, Ella! For magtlysten var så ubetvingelig i mig, ser du! Og så slog jeg til. *Måtte* slå til. Og han hjalp mig op halvvejs imod de dragende højder, hvor jeg vilde hen. Og jeg steg og steg. År for år steg jeg –

ELLA RENTHEIM. Og *jeg* var som udslettet af dit liv.

BORKMAN. Og endda så styrted han mig i afgrunden igen. For din skyld, Ella.

ELLA RENTHEIM (*efter en kort, tankefuld taushed*). Borkman, – synes du ikke, at der ligesom har hvilet forbandelse over hele vort forhold?

BORKMAN (*ser på hende*). Forbandelse?

ELLA RENTHEIM. Ja. Synes du ikke det?

BORKMAN (*uroilig*). Jo. Men hvorfor egentlig –? (*udbrydende*.) Å, Ella, – jeg véd snart ikke længere, hvem der har ret, – enten jeg eller du!

ELLA RENTHEIM. Du er den, som har forsyndet dig. Du fik al menneskeglæde til at dø i mig.

BORKMAN (*angst*). Sig da ikke det, Ella!

ELLA RENTHEIM. Al kvindeligt menneskeglæde idetmindste. Fra den tid, da dit billede begyndte at slukne i mig, har jeg levet mit liv som under en solformørkelse. I alle disse år er det ble't mig mere og mere imod, – rent umuligt tilslut, at elske nogen levende skabning. Ikke mennesker, ikke dyr eller planter. Bare denne eneste ene –

BORKMAN. Hvilken eneste ene –?

ELLA RENTHEIM. Erhart, naturligvis.

BORKMAN. Erhart –?

ELLA RENTHEIM. Erhart, – din, din søn, Borkman.

BORKMAN. Har han altså virkelig ligget dig så varmt på hjerte?

ELLA RENTHEIM. Hvorfor tror du ellers, jeg tog ham til mig? Og beholdt ham, så længe jeg bare kunde? Hvorfor?

BORKMAN. Jeg tænkte, det var af barmhjertighed. Ligesom alt det øvrige.

ELLA RENTHEIM (*i stærkt indre oprør*). Barmhjertighed, siger du! Haha! Jeg har aldrig kendt noget til barmhjertighed – siden du sveg mig. Jeg kunde det ligefrem ikke. Kom der et fattigt, forsultent barn ind i mit køkken og frøs og græd og bad om lidt mad, så lod jeg kokkepigen besørge det. Følte aldrig nogen trang til at ta' barnet ind til mig selv, varme det ved min egen

ovn, glæde mig ved at sidde og se på, at det fik spise sig mæt. Og jeg havde da aldrig været slig i min ungdom; det mindes jeg så grant! Det er *dig*, som har gjort det ørkentomt og ørkengoldt indeni mig – og udenom også!

BORKMAN. Bare ikke for Erhart.

ELLA RENTHEIM. Nej. Ikke for *din* søn. Men ellers for alt, alt, hvad som levende rører sig. Du har bedraget mig for en mors glæde og lykke i livet. Og for en mors sorger og tårer også. Og *det* turde måske være det dyreste tab for mig, du.

BORKMAN. Siger du det, Ella?

ELLA RENTHEIM. Hvem véd? Det var måske en mors sorger og tårer, som havde tjent mig bedst. (*i stærkere bevægelse*.) Men jeg *kunde* ikke slå mig til tåls med tabet dengang! Og derfor så tog jeg Erhart til mig. Vandt ham helt. Vandt hele hans varme, tillidsfulde barmhjerte for mig, – indtil –. Åh!

BORKMAN. Indtil hvad?

ELLA RENTHEIM. Indtil hans mor, – hans kødelige mor, mener jeg, tog ham fra mig igen.

BORKMAN. Han måtte vel fra dig igen. Her ind til byen.

ELLA RENTHEIM (*vrider hænderne*). Ja, men jeg bærer ikke forladtheden, du! Ikke tomheden! Ikke tabet af din søns hjerte!

BORKMAN (*med et ondt udtryk i øjnene*). Hm, – det har du visst ikke mistet, Ella. Man mister ikke lettelig hjerter til fromme for nogen her nedenunder – i stueetagen.

ELLA RENTHEIM. Jeg *har* mistet Erhart her. Og *hun* har vundet ham igen. Eller nogen anden også. Det lyser da noksom ud af de breve, han skriver til mig en gang imellem.

BORKMAN. Er det altså for at hente ham hjem til dig, at du kommer her?

ELLA RENTHEIM. Ja, ifald *det* så sandt var gøriligt, da –!

BORKMAN. Gøriligt er det jo, hvis du endelig så vil ha' det. For *du* har jo det største og første krav på ham.

ELLA RENTHEIM. Å, krav, krav! Hvad gælder da krav her? Har jeg ham ikke frivillig, – så har jeg ham slet ikke. Og det er *det*, jeg må! Helt og udelt må jeg ha' mit barns hjerte nu!

BORKMAN. Du må huske på, at Erhart er inde i tyveårsalderen. Længe vilde du vel ikke gøre regning på at få beholde hans hjerte udelt, som du udtrykker dig.

ELLA RENTHEIM (*med et tungt smil*). Det behøvte ikke at vare så svært længe.

BORKMAN. Ikke det? Jeg tænkte, at det *du* kræver, det kræver du til dine dages ende.

ELLA RENTHEIM. Det gør jeg også. Men derfor behøver det ikke at vare så længe.

BORKMAN (*studser*). Hvad vil du sige med det?

ELLA RENTHEIM. Du ved da vel, at jeg har været sygelig i alle de sidste år?

BORKMAN. Har *du*?

ELLA RENTHEIM. Véd du ikke det?

BORKMAN. Nej, ikke egentlig –

ELLA RENTHEIM (*ser overrasket på ham*). Har ikke Erhart fortalt dig det?

BORKMAN. Kan sandelig ikke huske det i øjeblikket.

ELLA RENTHEIM. Overhodet ikke talt om mig kanske?

BORKMAN. Jo, talt om dig tror jeg nok han har. Forresten så ser jeg så sjelden noget til ham. Næsten aldrig. Der er nogen nedenunder, som holder ham væk fra mig. Væk, væk, skønner du.

ELLA RENTHEIM. Véd du det så sikkert, Borkman?

BORKMAN. Ja visst véd jeg det. (*forandrer tonen.*) Nå, men du har altså været sygelig, Ella?

ELLA RENTHEIM. Ja, jeg har det. Og nu i høst tog det en sådan overhånd, så jeg måtte her ind og tale med læger, som er mere kyndige.

BORKMAN. Og du har alt talt med dem kanske?

ELLA RENTHEIM. Ja, i formiddag.

BORKMAN. Hvad sa' de for noget da?

ELLA RENTHEIM. De gav mig fuld visshed for *det*, som jeg længe har havt en anelse om –

BORKMAN. Nå?

ELLA RENTHEIM (*jævn og rolig*). Det er en dødelig sygdom, jeg bærer på, Borkman.

BORKMAN.

Å, tro da ikke sligt noget, Ella!

ELLA RENTHEIM. Det er en sygdom, som der ingen hjælp og redning er for, du. Lægerne véd intet middel imod den. De må la' den gå sin gang. Kan ingenting gøre for at standse den. Bare lindre lidt kanske. Og *det* er da ialfald godt.

BORKMAN. Å, men det kan vare længe endnu, – tro du mig.

ELLA RENTHEIM. Det kan muligens vare vinteren over, blev der sagt mig.

BORKMAN (*uden at tænke ved det*). Nå ja, – vinteren er jo lang, den.

ELLA RENTHEIM (*stille*). Den er ialfald lang nok for mig.

BORKMAN (*ivrig, afledende*). Men hvad i al verden kan den sygdom være kommet af? Du, som da visst har levet så sundt og så regelret –? Hvad kan det da være kommet af?

ELLA RENTHEIM (*ser på ham*). Lægerne tænkte sig, at jeg kanske engang havde havt store sindsbevægelser at gå igennem.

BORKMAN (*opbrusende*). Sindsbevægelser! Aha, jeg forstår! Det skulde være mig, som har skylden!

ELLA RENTHEIM (*i stigende indre oprør*). Det er det for sent at drøfte nu! Men jeg må ha' mit hjertes eget eneste barn igen, før jeg går bort! Det er så usigelig tungt for mig at tænke på, at jeg skal forlade alt, hvad liv er, – forlade sol og lys og luft, uden at lade efter mig *her* en eneste en, som vilde tænke på mig, mindes mig varmt og vemodigt, – slig, som en søn tænker på og mindes den mor, han har mistet.

BORKMAN (*efter et kort ophold*). Tag ham, Ella, – ifald du kan vinde ham.

ELLA RENTHEIM (*livfuldt*). Gir du dit samtykke? Kan du det?

BORKMAN (*mørk*). Ja. Og det er ikke noget så stort offer, du. For jeg ejer ham så ikke alligevel.

ELLA RENTHEIM. Tak, tak for offeret endda! – Men så har jeg én ting til at be' dig om. En stor ting for mig, Borkman.

BORKMAN. Nå, så bare sig det.

ELLA RENTHEIM. Du vil kanske finde det barnagtigt af mig, – ikke kunne forstå det –

BORKMAN. Sig det, – sig det da!

ELLA RENTHEIM. Når jeg nu snart går bort, så efterlader jeg mig ikke så ganske lidet –

BORKMAN. Nej, du gør vel ikke det.

ELLA RENTHEIM. Og det er min agt at la' det altsammen gå over på Erhart.

BORKMAN. Ja, du har jo egentlig ikke nogen nærmere.

ELLA RENTHEIM (*varmt*). Nej, jeg har visselig ingen nærmere end ham.

BORKMAN. Ingen af din egen slægt. Du er den sidste.

ELLA RENTHEIM (*nikker langsomt*). Ja, så er det netop. Når jeg dør, – så dør navnet Rentheim også. Og det er mig en så kvælende tanke. Udslettes af tilværelsen – lige til navnet –

BORKMAN (*farer op*). Ah, – jeg ser, hvor du vil hen!

ELLA RENTHEIM (*lidenskabeligt*). Lad ikke det få ske! Lad Erhart få bære navnet efter mig!

BORKMAN (*ser hårdt på hende*). Jeg forstår dig nok. Du vil fri min søn fra at bære sin fars navn. Det er sagen.

ELLA RENTHEIM. Aldrig det! Jeg skulde selv så trodsig og gladelig ha' båret det sammen med dig! Men en mor, som snart skal dø –. Et navn binder mere end du tror og véd, Borkman.

BORKMAN (*kold og stolt*). Godt og vel, Ella. Jeg skal være mand for at bære mit navn alene.

ELLA RENTHEIM (*griber og trykker hans hænder*). Tak, Tak! Nu er der fuldt opgør mellem os! Jo, jo, lad så være, det! Du har gjort godt igen, hvad du kunde. For når jeg er ude af livet, så lever Erhart Rentheim efter mig! (*Tapetdøren slås op. Fru Borkman, med det store tørklæde over hodet, står i døråbningen.*)

FRU BORKMAN (*i voldsomt oprør*). Aldrig i evighed skal Erhart hede så!

ELLA RENTHEIM (*viger tilbage*). Gunhild!

BORKMAN (*hårdt og truende*). Her op til mig har ingen lov til at komme!

FRU BORKMAN (*et skridt indenfor*). Jeg ta'r mig lov til det.

BORKMAN (*imod hende*). Hvad er det, du vil mig?

FRU BORKMAN. Jeg vil kæmpe og stride for dig. Værge dig imod de onde magter.

ELLA RENTHEIM. De værste magter er i dig selv, Gunhild!

FRU BORKMAN (*hårdt*). Lad så være med det. (*truende, med oprakt arm.*) Men *det* siger jeg, – sin fars navn skal han bære! Og bære det højt frem til ære igen! Og jeg alene vil være hans mor! Jeg alene! Mit skal min søns hjerte være. Mit og ingen andens.

(*hun går ud gennem tapetdøren og lukker efter sig.*)

ELLA RENTHEIM (*rystet og oprevet*). Borkman, – Erhart kommer til at gå til grunde i dette uvejr. Det må komme til en forståelse mellem dig og Gunhild. Vi må straks ned til hende.

BORKMAN (*ser på hende*). Vi? Jeg også, mener du?

ELLA RENTHEIM. Både du og jeg.

BORKMAN (*ryster på hodet*). Hun er hård, du. Hård, som den malm, jeg engang drømte om at bryde ud af fjeldene.

ELLA RENTHEIM. Så prøv det da nu!

BORKMAN (*svarer ikke; står og ser uvis på hende*).

TREDJE AKT

(Fru Borkmans dagligstue. Lampen brænder fremdeles foran på kanapébordet. Inde i havestuen er der slukket og mørkt.)

(Fru Borkman, med tørklædet over hodet, kommer i hæftigt indre oprør ind gennem forstuedøren, går hen til vinduet og trækker forhænget lidt tilside; derpå går hun hen og sætter sig ved kakkelovnen, men springer snart op igen og går hen og ringer på klokkestrængen. Står ved kanapéen og venter en stund. Ingen kommer. Derpå ringer hun igen; dennegang hæftigere.)

(Lidt efter kommer stuepigen ind fra forstuen. Hun ser grætten og søvrig ud og synes at have klædt sig på i en fart.)

FRU BORKMAN (utålmodig). Hvor bli'r De da af, Malene? Jeg har gået her og ringet to gange!

STUEPIGEN. Ja, frue, jeg hørte det nok.

FRU BORKMAN. Og så kommer De ikke alligevel.

STUEPIGEN (studs). Jeg måtte da først få kaste lidt klæ'r på mig, véd jeg.

FRU BORKMAN. Ja, De får klæ' Dem ordentlig på. Og så må De straks løbe hen og hente min søn.

STUEPIGEN (ser forbauset på hende). Skal jeg hente studenten?

FRU BORKMAN. Ja, De skal bare sige, at han må komme hjem til mig straks, for jeg vil tale med ham.

STUEPIGEN (surmulende). Så er det vel bedst, jeg vækker kusken hos forvalteren da.

FRU BORKMAN. Hvorfor det?

STUEPIGEN. For at han kan spænde for slæden. Så'nt et fælt snøvejr, som det er ude ikveld.

FRU BORKMAN. Å, det gør ingenting. Bare skynd Dem og gå! Det er jo lige her om hjørnet.

STUEPIGEN. Nej men, frue, det er da ikke lige om hjørnet, det.

FRU BORKMAN. Jo visst er det så. Véd De da ikke, hvor advokat Hinkels villa ligger?

STUEPIGEN (spydig). Å ja-så, er det der, at studenten er ikveld?

FRU BORKMAN (studser). Ja, hvor skulde han ellers være?

STUEPIGEN (trækker på smilet). Nej, jeg tænkte bare, han var der, han plejer, jeg.

FRU BORKMAN. Hvor, mener De?

STUEPIGEN. Hos denne her fru Wilton, som de kalder hende.

FRU BORKMAN. Fru Wilton? Min søn plejer da ikke komme så ofte der.

STUEPIGEN (halvt mumlende). Jeg synes dem siger, han kommer der dagstødt, jeg.

FRU BORKMAN. Det er bare noget snak, Malene. Gå altså hen til advokat Hinkels og se at få ham fat.

STUEPIGEN (kaster på nakken). Ja, Gud bevar's; jeg skal nok gå.

(hun vil gå ud gennem forstuen. I det samme åbnes døren til denne. Ella Rentheim og Borkman viser sig på tærskelen.)

FRU BORKMAN (vakler et skridt tilbage). Hvad skal dette her betyde!

STUEPIGEN (forskrækket, folder uwillkårlig hænderne). I Jøssu' navn da!

FRU BORKMAN (hvisker til pigen). Sig, at han må komme straks på timen!

STUEPIGEN (sagte). Ja da, frue.

(Ella Rentheim og, efter hende, Borkman kommer ind i værelset. Stuepigen smyger sig bag dem ud gennem døren og lukker efter sig.)

(Kort taushed.)

FRU BORKMAN (atter behersket, vender sig til Ella). Hvad er det, han vil her nede hos mig?

ELLA RENTHEIM. Han vil prøve på at komme til forståelse med dig, Gunhild.

FRU BORKMAN. Det har han aldrig prøvet på før.

ELLA RENTHEIM. Iaften vil han det.

FRU BORKMAN. Sidste gang vi stod overfor hinanden, – det var i retten. Da jeg blev indkaldt for at gi' forklaring –

BORKMAN (går nærmere). Og iaften er det mig, som vil gi' forklaring.

FRU BORKMAN (ser på ham). Du!

BORKMAN. Ikke om det, jeg har forgået mig i. For det kender jo al verden.

FRU BORKMAN (drager et bittert suk). Ja, det er et sandt ord. Al verden kender det.

BORKMAN. Men den kender ikke, *hvorfor* jeg har forgået mig. Hvorfor jeg *måtte* forgå mig. Menneskene skønner ikke, at jeg *måtte* det, fordi jeg var mig selv, – fordi jeg var John Gabriel Borkman, – og ikke nogen anden. Og det er *det*, jeg vil prøve på at gi' dig en forklaring over.

FRU BORKMAN (ryster på hodet). Nytter ikke noget.

Tilskyndelser frikender ingen. Indskydelser ikke heller.

BORKMAN. I ens egne øjne kan de frikende.

FRU BORKMAN (slår afvisende ud med hånden). Å, lad være med dette her! Jeg har tænkt så rundelig nok over disse dine mørke sager.

BORKMAN. Jeg også. I de fem endeløse år i cellen – og andetsteds – havde jeg tid til det. Og i de otte år ovenpå i salen havde jeg endnu bedre tid. Jeg har taget hele retssagen op igen til fornyet behandling – for mig selv. Gang efter gang har jeg taget den op. Jeg har været min egen anklager, min egen forsvarer og min egen dommer. Mere upartisk, end nogensomhelst anden, – det tør jeg nok sige. Jeg har gået deroppe på salsgulvet og krænget og endevendt hver eneste en af mine handlinger. Betragtet dem både forfra og bagfra lige så skånselløst, lige så ubarmhertigt, som nogen advokat. Og det domsresultat, jeg stadig kommer til, det er *det*, at den eneste, jeg har forbrudt mig imod, – det er mig selv.

FRU BORKMAN. End imod mig da? Og imod din søn?

BORKMAN. Du og han kommer ind under det, jeg mener, når jeg siger mig selv.

FRU BORKMAN. Og så de mange hundrede andre da? De, som folk siger, at du skal ha' ruineret?

BORKMAN (*heftigere*). Jeg havde magten! Og så den ubetvingelige kaldelse indeni mig da! De bundne millioner lå der udover landet, dybt i fjeldene, og råbte på mig! Skreg til mig om befrielse! Men ingen af alle de andre hørte det. Bare jeg alene.

FRU BORKMAN. Ja, til brændemærke for navnet Borkman.

BORKMAN. Gad vide, jeg, hvis de andre havde havt magten, om de ikke havde handlet akkurat ligesom jeg?

FRU BORKMAN. Ingen, ingen uden du havde gjort det!

BORKMAN. Kanske ikke. Men så var det, fordi de ikke havde evner som jeg. Og *havde* de gjort det, så havde de ikke gjort det med *mine* formål for øje. Handlingen var da ble't en anden. – Kort og godt, jeg har frikendt mig selv.

ELLA RENTHEIM (*blødt og bønligt*). Å, men tør du sige det så trygt, Borkman?

BORKMAN (*nikker*). Frikendt mig for så vidt. Men så kommer den store, knugende selvanklage.

FRU BORKMAN. Hvilken er *det*?

BORKMAN. Jeg har gået deroppe og sløset bort hele otte kostbare år af mit liv! Samme dag, jeg kom på fri fod, skulde jeg gåt ud i virkeligheden, – ud i den jernhårde, drømmeløse virkelighed! Jeg skulde begyndt nedentra og svunget mig op til højderne påny, – højere, end nogensinde før, – trods alt det, som ligger imellem.

FRU BORKMAN. Å, det blev bare at leve det samme liv om om igen, – tro du mig.

BORKMAN (*ryster på hodet og ser belærende på hende*). Der sker ingenting nyt. Men *det*, som er sket, – det gentager sig heller ikke. Det er øjet, som forvandler handlingen. Det genfødte øje for- vandler den gamle handling. (*afbryder.*) Nå, det forstår *du* ikke.

FRU BORKMAN (*kort*). Nej, jeg forstår det ikke.

BORKMAN. Nej, *det* er just forbandelsen, at jeg aldrig har fundet forståelse hos nogen eneste menneskesjæl.

ELLA RENTHEIM (*ser på ham*). Aldrig, Borkman.

BORKMAN. Undtagen hos én – måske. For længe, længe siden. I de dage, da jeg ikke syntes, at jeg havde forståelse behov. Ellers, siden, aldrig hos nogen! Ingen har jeg havt, som var årvågen nok til at være påfærde og kalde på mig, – ringe for mig som en morgenklokke, – mane mig op til frejdigt arbejde påny –. Og så prænte mig ind, at jeg intet ubodeligt har bedrevet.

FRU BORKMAN (*ler hånligt*). Så *det* behøver du da alligevel at indpræntes udenfra?

BORKMAN (*i svulmende harme*). Ja, når hele verden hvæser i kor, at jeg er en uoprejselig mand, så kan der komme stunder over mig, da jeg selv er nær ved at tro det. (*hæver hodet.*) Men så stiger min inderste, sejrende bevidsthed op igen. Og *den* frikender mig!

FRU BORKMAN (*ser hårdt på ham*). Hvorfor kom du aldrig og spurgte *mig* efter det, som du kalder forståelse?

BORKMAN. Havde det nyttet – om jeg var kommen til dig?

FRU BORKMAN (*afvisende, slår ud med hånden*). Du har aldrig elsket noget udenfor dig selv, – *det* er kærnen i det hele.

BORKMAN (*stolt*). Jeg har elsket magten –

FRU BORKMAN. Magten, ja!

BORKMAN. – magten til at skabe menneskelykke vidt, vidt omkring mig!

FRU BORKMAN. Du havde engang magten til at gøre *mig* lykkelig. Har du brugt den til det?

BORKMAN (*uden at se på hende*). Nogen må som oftest bukke under – i et skibbrud.

FRU BORKMAN.
Og din egen søn! Har du brugt din magt – eller har du levet og åndet for at gøre *ham* lykkelig?

BORKMAN. Ham kender jeg ikke.

FRU BORKMAN. Nej, det er sandt. Du kender ham ikke engang.

BORKMAN (*hårdt*). Det har du, – du, hans mor, sørget for.

FRU BORKMAN (*ser på ham; med højhed i udtrykket*). Å, du véd ikke, hvad *jeg* har sørget for!

BORKMAN. Du?

FRU BORKMAN. Ja, just jeg. Jeg alene.

BORKMAN. Så sig det da.

FRU BORKMAN. Dit eftermæle har jeg sørget for.

BORKMAN (*med en kort, tør latter*). Mit eftermæle? Se, se! Det klinger jo næsten, som om jeg alt var død.

FRU BORKMAN (*med eftertryk*). Det er du også.

BORKMAN (*langsomt*). Ja, du har måske ret i det. (*opfarende.*) Men nej, nej! Ikke endnu! Jeg har været så nær, så nær ved det. Men nu er jeg vågnet. Frisknet til igen. Der ligger endnu liv foran mig. Jeg kan se dette nye, lysende liv, som gærer og venter –. Og du skal nok få se det, du også.

FRU BORKMAN (*hæver hånden*). Drøm aldrig mere om liv! Forhold dig rolig, der du ligger!

ELLA RENTHEIM (*oprørt*). Gunhild! Gunhild, – hvor kan du da ville –!

FRU BORKMAN (*uden at høre på hende*). Jeg vil rejse mindesmærket over graven.

BORKMAN. Skamstøtten, mener du sagtens?

FRU BORKMAN (*i stigende sindsbevægelse*). Å nej, det skal ikke være noget mærke af sten eller metal. Og ingen skal få lov til at ætse nogen hånfuld indskrift ind i det mærke, jeg rejser. Der skal plantes ligesom en klynge af levende hegn, af træer og busker tæt, tæt omkring dit gravliv. Der skal dækkes over alt det dunkle, som engang *var*. Skjules i glemsel for menneskenes øjne John Gabriel Borkman!

BORKMAN (*hæst og skærende*). Og *det* kærlighedsværk vil *du* øve?

FRU BORKMAN. Ikke ved egne kræfter. Det tør jeg ikke tænke på. Men jeg har opdraget en hjælper til at sætte sit liv ind på dette ene. *Han* skal leve livet i ren- hed og højhed og lys, således at dit eget grubeliv bli'r som udsløttet heroppe på jorden!

BORKMAN (*mørk og truende*). Er det Erhart, du mener, så sig det straks!

FRU BORKMAN (*ser ham fast i øjnene*). Ja, det er Erhart. Min søn. Han, som du vil gi' afkald på – til bod for dine egne gerninger.

BORKMAN (*med et blik mod Ella*). Til bod for min tungeste brøde.

FRU BORKMAN (*afvisende*). Brøde imod en fremmed bare. Husk på brøden imod *mig*! (*ser hoverende på dem begge.*) Men han lyder jer ikke! Når jeg skrigger efter ham i min

- nød, så kommer han! For det er hos *mig*, han vil være!
Hos mig og aldrig hos nogen anden – (*lytter pludselig og råber.*) Der hører jeg ham! Der er han, – der er han!
Erhart!
(*Erhart Borkman river ilsomt entrédøren op og kommer ind i stuen. Han er i overfrakke og har hatten på hodet.*)
- ERHART (*bleg og ængstelig*). Mor da, – hvad i Guds navn –!
(*han ser Borkman, som står ved døråbningen til havestuen, farer sammen og tager hatten af.*)
- ERHART (*tier et øjeblik; så spørger han*): Hvad er det, du vil mig, mor? Hvad er her hændt.
- FRU BORKMAN (*breder armene ud imod ham*). Jeg vil se dig, Erhart! Jeg vil ha' dig hos mig – altid!
- ERHART (*stammende*). Ha' mig –? Altid! Hvad mener du med det?
- FRU BORKMAN. Ha' dig, ha' dig. vil jeg! For der er nogen, som vil ta' dig fra mig!
- ERHART (*viger et skridt*) Ah, – du véd det altså!
- FRU BORKMAN. Ja. Véd *du* det også?
- ERHART (*studser og ser på hende*). Om jeg véd det? Ja, naturligvis –
- FRU BORKMAN. Aha, et aftalt spil! Bag min ryg! Erhart, Erhart!
- ERHART (*hurtig*). Mor, sig mig, hvad det er for noget, som du véd!
- FRU BORKMAN. Jeg véd det altsammen. Jeg véd, at din tante er kommen her for at ta' dig fra mig.
- ERHART. Tante Ella!
- ELLA RENTHEIM. A, hør først lidt på *mig*, Erhart!
- FRU BORKMAN (*vedblivende*). Hun vil, at jeg skal afstå dig til hende. Hun vil være dig i mors sted, Erhart! Hun vil, at du skal være hendes søn og ikke min herefterdags. Vil, at du skal arve alt efter hende. Lægge dit navn af og ta' hendes istedet!
- ERHART. Tante Ella, er dette her sandt?
- ELLA RENTHEIM. Ja, det er sandt.
- ERHART. Jeg har ikke vidst et ord om sligt noget før nu. Hvorfor vil du ha' mig til dig nu igen?
- ELLA RENTHEIM. Fordi jeg føler, at jeg mister dig her.
- FRU BORKMAN (*hårdt*). For *min* skyld mister du ham, – ja! Og det er bare i sin orden, det.
- ELLA RENTHEIM (*ser bedende på ham*). Erhart, jeg har ikke råd til at miste dig. For du skal vide, at jeg er et ensomt, – døende menneske.
- ERHART. Døende –?
- ELLA RENTHEIM. Ja døende. Vil du være hos mig til det sidste? Knytte dig helt til mig? Være for mig, som om du var mit eget barn –
- FRU BORKMAN (*afbrydende*). – og svigte din mor og kanske din opgave i livet også? Vil du det, Erhart?
- ELLA RENTHEIM. Jeg er dømt til at gå bort. Svar mig, Erhart.
- ERHART (*varmt, bevæget*). Tante Ella, – du har været mig så usigelig god. Hos dig har jeg fåt lov til at vokse op i al den sorgløse lykkefølelse, som jeg tror, der kan være over noget barns liv –
- FRU BORKMAN. Erhart, Erhart!
- ELLA RENTHEIM. Å, hvor velsignet, at du kan se det så endnu!
- ERHART. – men jeg kan ikke ofre mig for dig nu. Jeg kan umulig sådan helt og holdent gå op i at være som en søn for dig –
- FRU BORKMAN (*triumferende*). Ah, jeg vidste det nok! Du får ham ikke! Du får ham ikke, Ella!
- ELLA RENTHEIM (*tungt*). Jeg ser det. Du har vundet ham tilbage.
- FRU BORKMAN. Ja, ja, – min er han og min blir han!
Erhart, – ikke sandt, du, – vi to har endnu et stykke vej at gå sammen, vi.
- ERHART (*kæmpende med sig selv*). Mor, – jeg får lige så godt sige dig det rent ud –
- FRU BORKMAN (*spændt*). Nå?
- ERHART. Det bli'r nok bare et kort stykke vej, jeg kommer til at gå sammen med dig, mor.
- FRU BORKMAN (*står som slagen*). Hvad vil du sige med *det*?
- ERHART (*mander sig op*). Herregud, mor, – jeg er da ung! Jeg synes, at stueluften her rent må kvæle mig tilslut.
- FRU BORKMAN. Her – hos mig!
- ERHART. Ja, her hos dig, mor!
- ELLA RENTHEIM. Så kom med mig da, Erhart!
- ERHART. Å, tante Ella, det er ikke et hår bedre hos dig. Det er på en anden vis *der*. Men ikke bedre for *det*. Ikke bedre for *mig*. Der er roser og lavendler, – stueluft, der som her!
- FRU BORKMAN (*rystet, men med tilkæmpet fatning*). Stueluft hos din mor, siger du!
- ERHART (*i stigende utålmodighed*). Ja, jeg véd ikke, hvad jeg skal kalde det andet. Al denne sygelige omhu og – og forgudelse – eller hvad det er for noget. Jeg holder det ikke ud længer!
- FRU BORKMAN (*ser dybt alvorligt på ham*). Glemmer du, hvad du har viet dit liv til, Erhart?
- ERHART (*udbrydende*). Å sig heller, hvad *du* har viet mit liv til! Du, du har været min vilje! Jeg selv har aldrig fåt lov til at ha' nogen! Men nu *kan* jeg ikke bære dette åg længer! Jeg er ung! Husk vel på *det*, mor! (*med et høfligt, hensynsfuldt blik til Borkman.*) Jeg kan ikke vie mit liv til soning for nogen anden. Hvem denne anden så end måtte være.
- FRU BORKMAN (*greben af en stigende angst*). Hvem er det, som har forvandlet dig, Erhart!
- ERHART (*truffen*). Hvem –? Kunde det da ikke være mig selv, som –?
- FRU BORKMAN. Nej, nej, nej! Du er kommen ind under frem- mede magter. Du er ikke under din mors længer. Og ikke under din – din plejemors heller.
- ERHART (*i tiltvungen trodsighed*). Jeg er under min egen magt, jeg, mor! Og under min egen vilje også!
- BORKMAN (*frem imod Erhart*). Så er kanske timen endelig kommen for mig en gang.
- ERHART (*fremmed og afmålt høflig*). Hvorledes –? Hvorledes mener far det?
- FRU BORKMAN (*hånlig*). Ja, det spør' rigtignok jeg også om.
- BORKMAN (*vedbliver uforstyrret*). Hør du, Erhart, – vil du så gå med din far da? Det er ikke gennem nogen andens livsførelse, *et* en mand kan finde oprejsning for sit fald. Sligt noget er bare tomme drømme, som er ble't fablet for dig om – hernede i stueluften. Om du så vilde

- indrette dit liv på at leve det som alle de hellige mænd tilsammen, – det nytted ikke mig en smule.
- ERHART (*afmålt, ærbødig*). Det er så sandt, som det er sagt.
- BORKMAN. Ja, det er det. Og det vilde heller ikke nytte, om jeg gav mig til at visne hen i bod og sønder- knuselse. Jeg har prøvet på at hjælpe mig igennem med drømme og håb – i alle disse årene. Men sligt noget duer ikke for mig. Og nu vil jeg ud af drømmene.
- ERHART (*bukker let*). Og hvad vil – hvad vil så far gøre?
- BORKMAN. Oprejs mig selv, vil jeg. Begynde nedefra igen. Det er bare gennem sin nutid og sin fremtid, at et menneske kan sone fortiden. Gennem arbejde, – gennem ustandseligt arbejde for alt det, som i ungdommen stod for mig som selve livet. Men *nu* så tusendfold højere end dengang. Erhart, – vil du være med mig og hjælpe mig med dette nye liv?
- FRU BORKMAN (*hæver advarende hånden*). Gør det ikke, Erhart!
- ELLA RENTHEIM (*varmt*). Jo, jo, gør det! Å, hjælp ham, Erhart!
- FRU BORKMAN. Og *det* råder du til? Du, den ensomme – den døende.
- ELLA RENTHEIM. Det får være det samme med mig.
- FRU BORKMAN. Ja, når bare ikke det er *mig*, som ta'r ham fra dig.
- ELLA RENTHEIM. Netop det, Gunhild.
- BORKMAN. Vil du, Erhart?
- ERHART (*i pinlig vånede*). Far, – jeg kan det ikke nu. Det er så rent umuligt!
- BORKMAN. Men hvad vil du da så tilsidst?
- ERHART (*opblussende*). Jeg er ung! Jeg vil leve livet en gang, jeg også! Mit eget liv vil jeg leve!
- ELLA RENTHEIM. Ikke ofre et par korte måneder for at lyse op i et fattigt, sluknende menneskeliv?
- ERHART. Tante, jeg *kan* det ikke, om jeg end aldrig så gerne vilde.
- ELLA RENTHEIM. Ikke for en, som holder så usigelig af dig?
- ERHART. Så sandt jeg lever, tante Ella, – jeg kan det ikke.
- FRU BORKMAN (*ser skarpt på ham*). Og din mor binder dig heller ikke længer nu?
- ERHART. Jeg vil altid holde af dig, mor. Men jeg kan ikke bli' ved at leve for dig alene. For det er ikke liv for mig, dette her.
- BORKMAN. Så kom og bind dig til mig alligevel! For liv, det er arbejde, det, Erhart. Kom, så går vi to ud i livet og arbejder sammen!
- ERHART (*lidenskabeligt*). Ja, men jeg *vil* ikke arbejde nu! For jeg er *ung*! Aldrig har jeg vidst af, at jeg var det før. Men nu føler jeg det så strømmende varmt igennem mig. Jeg *vil* ikke arbejde! Bare leve, leve, leve!
- FRU BORKMAN (*med et anende udråb*). Erhart, – hvad vil du leve for!
- ERHART (*med tindrende øjne*). For lykken, mor!
- FRU BORKMAN. Og hvor tænker du at finde *den*?
- ERHART. Jeg *har* alt fundet den!
- FRU BORKMAN (*skriger*). Erhart –!
(*Erhart går raskt hen og åbner forstuedøren.*)
- ERHART (*råber ud*). Fanny, – nu kan du komme ind!
(*Fru Wilton, i overtøj, viser sig på dørtærskelen.*)
- FRU BORKMAN (*med løftede hænder*). Fru Wilton –!
- FRU WILTON (*noget sky; med et spørgende blik til Erhart*). Kan jeg altså –?
- ERHART. Ja, nu kan du komme. Jeg har sagt det tilsammen.
(*Fru Wilton kommer ind i stuen. Erhart lukker døren efter hende. Hun bøjer sig afmålt for Borkman, der stumt hilser igen.*) (*Kort taushed.*)
- FRU WILTON (*med dæmpet, men fast stemme*). Ordet er altså blevet sagt. Og så kan jeg jo nok vide, at jeg står her som en, der har anrettet stor ulykke i huset.
- FRU BORKMAN (*langsomt; ser stivt på hende*). De har knust den sidste rest af det, jeg havde at leve for. (*udbrydende.*) Men dette her, – det er jo dog så rent umuligt alligevel!
- FRU WILTON. Jeg forstår så godt, at det må forekomme Dem umuligt, fru Borkman.
- FRU BORKMAN. Ja, det må De da vel kunne sige Dem selv, at det er umuligt. Eller hvad –?
- FRU WILTON. Jeg vil heller sige, at det er så rent urimeligt. Men det er nu engang så alligevel.
- FRU BORKMAN (*vender sig*). Er dette her dit fulde alvor, Erhart?
- ERHART. Dette her er lykken for mig, mor. Hele den store, dejlige livets lykke. Jeg kan ikke sige dig noget andet.
- FRU BORKMAN (*til fru Wilton; knuger hænderne*). Å, hvor De har dåret og forlokket min ulykkelige søn!
- FRU WILTON (*med et stolt nakkekast*). Det har jeg ikke gjort.
- FRU BORKMAN. Har De ikke gjort det, siger De!
- FRU WILTON. Nej. Jeg har hverken dåret eller forlokket ham. Frivillig er Erhart kommet imod mig. Og frivillig har jeg mødt ham på halvvejen.
- FRU BORKMAN (*ser hånligt nedad hende*). Ja De, ja! Det tror jeg så gerne.
- FRU WILTON (*behersket*). Fru Borkman, – der gives magter i menneskelivet, som *De* ikke synes at kende synderlig til.
- FRU BORKMAN. Hvilke magter, om jeg tør spørge?
- FRU WILTON. De magter, som byder to mennesker at knytte sin livsgang uløseligt – og hensynsløst sammen.
- FRU BORKMAN (*smiler*). Jeg trode, at De allerede *var* uløselig bunden – til en anden.
- FRU WILTON (*kort*). Denne anden har forladt mig.
- FRU BORKMAN. Men han lever dog, siges der.
- FRU WILTON. For *mig* er han død.
- ERHART (*indtrængende*). Ja, mor, for Fanny er han død. Og denne anden kommer jo forresten slet ikke mig ved!
- FRU BORKMAN (*ser strængt på ham*). Du véd det altså, – dette med den anden?
- ERHART. Ja, mor, jeg véd det så godt, så godt, tilsammen!
- FRU BORKMAN.
Og alligevel så kommer det dig ikke ved, siger du!
- ERHART (*i afvisende overmod*). Jeg kan bare sige dig, at det er lykken, jeg vil ha'! Jeg er ung! Jeg vil leve, leve, leve!
- FRU BORKMAN. Ja, du er ung, Erhart. Altfor ung til dette her.
- FRU WILTON (*fast og alvorligt*). De må ikke tro andet, fru Borkman, end at jeg har sagt ham det samme. Alle mine livsforhold har jeg lagt frem for ham. Idelig har jeg mindet ham om, at jeg er hele syv år ældre end han –
- ERHART (*afbrydende*). Å hvad, Fanny, – det vidste jeg jo i forvejen.
- FRU WILTON. – men ingenting, – ingenting har frugtet.

FRU BORKMAN. Så? Ikke det? Hvorfor har De da ikke uden videre afvist ham? Lukket Deres hus for ham? Se, *det* skulde De ha' gjort i tide!

FRU WILTON (*ser på hende og siger dæmpet*). Det kunde jeg simpelt hen ikke, fru Borkman.

FRU BORKMAN. Hvorfor kunde De ikke?

FRU WILTON. Fordi lykken var for mig også bare i dette eneste ene.

FRU BORKMAN (*hånligt*). Hm, – lykken, lykken –

FRU WILTON. Jeg har aldrig før vidst, hvad lykke var i livet. Og jeg kan da umulig vise lykken fra mig, fordi om den kommer så sent.

FRU BORKMAN. Og hvor længe tror De den lykken vil vare?

ERHART (*afbrydende*). Kort eller længe, mor, – det får være det samme!

FRU BORKMAN (*i vrede*). Forblindede menneske, som du er! Ser du da ikke, hvor alt dette her bærer hen?

ERHART. Jeg bry'r mig ikke om at se fremover i tiden. Vil ikke se mig om i nogen retning! Jeg vil bare få lov til at leve livet engang, jeg også!

FRU BORKMAN (*smærteligt*). Og dette kalder du livet, Erhart!

ERHART. Ja ser du da ikke, hvor dejlig hun er!

FRU BORKMAN (*vrider hænderne*). Og *denne* knusende skam skal jeg altså også måtte bære på!

BORKMAN (*i baggrunden, hårdt og hvast*). Hå, – du er jo vant til at bære på slikt noget, du, Gunhild!

ELLA RENTHEIM (*bønligt*). Borkman –!

ERHART (*ligeså*). Far –!

FRU BORKMAN. Her skal jeg måtte gå og se daglig for mine øjne min egen søn sammen med en – en –

ERHART (*afbryder hårdt*). Ingenting skal du få se, mor! Vær tryk for det, du! Jeg bli'r ikke her længer.

FRU WILTON (*rask og bestemt*). Vi rejser, vi, fru Borkman.

FRU BORKMAN (*blegner*). Rejser De også! Sammen kanske?

FRU WILTON (*nikker*). Jeg rejser sydover, ja. Til udlandet. Sammen med en ung pige. Og Erhart følger med os.

FRU BORKMAN. Med Dem – og en ung pige?

FRU WILTON. Ja. Det er denne lille Frida Foldal, som jeg har ta't i huset til mig. Jeg vil, at hun skal ud og lære mere musik.

FRU BORKMAN. Og så ta'r De hende med Dem?

FRU WILTON. Ja, jeg kan jo ikke godt slippe det unge barn løs alene derude.

FRU BORKMAN (*undertrykker et smil*). Hvad siger du til det, Erhart?

ERHART (*lidt forlegen, trækker på skulderen*). Jo, mor, – når Fanny endelig så vil ha' det, så –

FRU BORKMAN (*koldt*). Når rejser herskabet, om man tør spørge?

FRU WILTON. Vi rejser nu straks, inat. Min slædevogn står nede på vejen, – udenfor hos Hinkels.

FRU BORKMAN (*ser nedad hende*). Aha, – det var altså aftenselskabet!

FRU WILTON (*smiler*). Ja, der kom ikke andre end Erhart og jeg. Og så lille Frida, forstår sig.

FRU BORKMAN. Og hvor er *hun* nu?

FRU WILTON. Hun sidder i vognen og venter på os.

ERHART (*pinligt forlegen*). Mor, – du kan da vel forstå –? Jeg vilde ha' skånet dig – og alle for dette her.

FRU BORKMAN (*ser dybt krænknet på ham*). Du vilde rejst fra mig uden at sige mig farvel?

ERHART. Ja, jeg syntes, det var bedst så. Bedst for begge parter. Alting var jo klappet og klart. Tøjet pakket. Men da der så kom bud efter mig, så –. (*vil række hende hænderne*.) Farvel da, mor.

FRU BORKMAN (*afværgende, slår ud imod ham*). Rør mig ikke!

ERHART (*spag*). Er *det* dit sidste ord?

FRU BORKMAN (*hårdt*). Ja.

ERHART (*vender sig*). Farvel du da, tante Ella.

ELLA RENTHEIM (*trykker hans hænder*). Farvel, Erhart! Og lev dit liv, – og bliv så lykkelig, så lykkelig, – som du bare kan!

ERHART. Tak, tante. (*bukker for Borkman*.) Farvel, far. (*hvisker til fru Wilton*.) Lad os se at komme afsted, jo før jo heller.

FRU WILTON (*sagte*). Ja, lad os det.

FRU BORKMAN (*med et ondt smil*). Fru Wilton, – tror De, at De gør rigtig klogt i at ta' denne unge pigen med?

FRU WILTON (*gengælder smilet, halvt ironisk, halvt alvorlig*). Mændene er så ubestandige, fru Borkman. Og kvinderne ligervis. Når Erhart er færdig med *mig*, – og jeg med *ham*, – så er det godt for os begge, at han, stakker, har nogen at falde tilbage på.

FRU BORKMAN. Men De selv da?

FRU WILTON. Å, jeg arrangerer mig nok, kan De vide. Farvel allesammen! (*hun hilser og går ud gennem forstuedøren. Erhart står et øjeblik ligesom vaklende; så vender han sig og følger hende*.)

FRU BORKMAN (*med sænkede, foldede hænder*). Barnløs.

BORKMAN (*som vågnende til beslutning*). Så ud i uvejret alene da! Min hat! Min kappe! (*han går skyndsomt mod døren*.)

ELLA RENTHEIM (*i angst; standser ham*). John Gabriel, hvor vil du hen?

BORKMAN. Ud i livets uvejre, hører du. Slip mig, Ella!

ELLA RENTHEIM (*holder ham fast*). Nej, nej, jeg slipper dig ikke ud! Du er syg. Jeg kan se det på dig!

BORKMAN. Lad mig gå, siger jeg! (*han river sig løs og går ud i forstuen*.)

ELLA RENTHEIM (*i døren*). Hjælp mig at holde på ham, Gunhild!

FRU BORKMAN (*kold og hård; står midt i stuen*). Jeg holder ikke på noget menneske i hele verden. Lad dem gå fra mig allesammen. Både den ene og den anden! Så langt, – så langt de bare vil. (*pludseligt, med et skærende skrig*.) Erhart, rejs ikke! (*hun styrter med udbredte arme mod døren. Ella Rentheim standser hende*.)

FJERDE AKT

(Åben gårdsplads udenfor hovedbygningen, som ligger til højre. Et hjørne af denne med indgangsdør og en flad stentrappe springer frem. Langs baggrunden, nær ind til gården, strækker sig bratte granbevoksede lier. Begyndende spredt småskog til venstre. Snevejret er ophørt; men jorden er højt dækket af den nylig faldne sne. Granerne, ludende og tunge, ligeså. Mørk natteluft. Drivende skyer. Månen skimtes undertiden svagt. Omgivelserne modtager kun et mat lys fra sneen.)

(Borkman, fru Borkman og Ella Rentheim står ude på trappen. Borkman læner sig mat og træet op imod husvæggen. Han har en gammeldags slængkappe kastet over skuldrene, holder en blød grå filthæt i den ene hånd og en tyk knortekæp i den anden. Ella Rentheim bærer sin kåbe på armen. Fru Borkmans store tørklæde er gledet ned over nakken, så at hendes hår er blottet.)

ELLA RENTHEIM (har stillet sig i vejen for fru Borkman). Gå ikke efter ham, Gunhild!

FRU BORKMAN (i angst og oprør). Slip mig forbi, du! Han må ikke rejse fra mig!

ELLA RENTHEIM. Det er så rent unyttigt, siger jeg dig! Du når ham ikke.

FRU BORKMAN. Lad mig gå alligevel, Ella! Jeg vil skribe højt efter ham nedover vejen. Og sin mors skrig må han da vel høre!

ELLA RENTHEIM. Han kan ikke høre dig. Han sidder visst alt inde i vognen –

FRU BORKMAN. Nej, nej, – han kan da ikke sidde i vognen endnu!

ELLA RENTHEIM. Han sidder for længst i vognen, tro du mig.

FRU BORKMAN (i fortvilelse). Sidder han i vognen, – så sidder han der med hende, med hende, – hende!

BORKMAN (ler skummelt). Og så hører han nok ikke sin mors skrig da.

FRU BORKMAN. Nej, – så hører han det ikke. (lytter.) Hys! Hvad er det?

ELLA RENTHEIM (også lyttende). Det høres ligesom bjældeklang –

FRU BORKMAN (med et dæmpet udråb). Det er hendes vogn!

ELLA RENTHEIM. Eller måske en andens –

FRU BORKMAN. Nej, nej, det er fru Wiltons slædevogn! Jeg kender sølvklokkerne! Hør! Nu kører de lige forbi her – nedenunder bakken!

ELLA RENTHEIM (hurtigt). Gunhild, vil du skribe efter ham, så skrig nu! Kanske han alligevel –!

(Bjældeklangen lyder lige ved, inde i skogen.)

ELLA RENTHEIM. Skynd dig, Gunhild! Nu er de lige nedenunder os!

FRU BORKMAN (står et øjeblik ubesluttet; derpå stivner hun, hård og kold). Nej. Jeg skriger ikke efter ham. Lad Erhart Borkman køre mig forbi. Langt, langt ud i det, han nu kalder livet og lykken.
(Lyden taber sig i det fjerne.)

ELLA RENTHEIM (lidt efter). Nu høres ikke klokkerne længer.

FRU BORKMAN. Jeg syntes, de lød som gravklokker.

BORKMAN (med tør, dæmpet latter). Åhå, – der ringes ikke over mig endnu!

FRU BORKMAN. Men over mig. Og over ham, som rejste fra mig.

ELLA RENTHEIM (nikker tankefuldt). Hvem véd, om de ikke ringer livet og lykken ind for ham alligevel Gunhild.

FRU BORKMAN (farer op; ser hårdt på hende). Livet og lykken, siger du!

ELLA RENTHEIM. For en stakket stund ialfald.

FRU BORKMAN. Vilde du unde ham livet og lykken, – med hende?

ELLA RENTHEIM (varmt og inderligt). Ja, af min hele, fulde sjæl vilde jeg det!

FRU BORKMAN (koldt). Så må du være rigere på kærlighedskraft, du, end jeg.

ELLA RENTHEIM (ser langt hen for sig). Det er kanske kærlighedssavnet, som holder den kraft oppe.

FRU BORKMAN (fæster øjnene på hende). Hvis så er, – da bli'r nok jeg snart lige så rig som du, Ella.

(hun vender sig og går ind i huset.)

ELLA RENTHEIM (står en stund og ser bekymret på Borkman; så lægger hun hånden varsomt på hans skulder). John, kom så og gå ind, du også.

BORKMAN (ligesom opvågnende). Jeg?

ELLA RENTHEIM. Ja. Du tåler ikke den hvasse vinterluft.

Det kan jeg se på dig, John. Kom så og gå ind med mig.

Ind under tag, hvor der er varmt.

BORKMAN (vred). Op igen på salen kanske!

ELLA RENTHEIM. Helst ind i stuen til hende.

BORKMAN (farer op i hæftighed). Aldrig i livet sætter jeg foden under det tag mere!

ELLA RENTHEIM. Men hvor vil du da hen? Så sent, ved nattetid, John?

BORKMAN (sætter hatten på). Først og fremst så vil jeg nu gå ud og se til alle mine gemte skatte.

ELLA RENTHEIM (ser ængstelig på ham). John, – jeg forstår dig ikke!

BORKMAN (i hostende latter). Å, det er ikke bortgemt tyvegods, jeg mener. Vær ikke ræd for det, Ella. (standser og peger ud.) Se ham der, du! Hvem er det?

(Vilhelm Foldal, i en gammel, tilsneet kavaj, med hatten nedbrættet og med en stor paraply i hånden, kommer frem foran hjørnet af huset, møjsomt stavrende gennem sneen. Han hinker stærkt på den venstre fod.)

BORKMAN. Vilhelm! Hvad vil du her hos mig – nu igen?

FOLDAL (ser op). I herrens navn, – står du ude på trappen, John Gabriel? (hilser.) Og fru en også, ser jeg!

BORKMAN (kort). Det er ikke fru en.

FOLDAL. Å, om forladelse. Jeg har nemlig mistet brillerne i sneen. – Men at du, som ellers aldrig går udenfor en dør –?

BORKMAN (*hensynsløst, lystig*). Det er på tiden, jeg begynder at bli' friluftsmenneske igen, skønner du. Næsten tre år i varetægt; fem år i cellen; otte år på salen deroppe –

ELLA RENTHEIM (*bekymret*). Borkman, – jeg be'r dig –!

FOLDAL. Ak ja, ja, ja –

BORKMAN. Men hvad er det så, du vil mig, spør' jeg?

FOLDAL (*står fremdeles nedentfor trappen*). Jeg vilde op til dig, John Gabriel. Jeg syntes, jeg *måtte* op til dig på salen. Herregud, – den salen, du!

BORKMAN. Vilde du der op til mig, som viste dig døren?

FOLDAL. Ja, det får i Guds navn være det samme.

BORKMAN. Hvad har du gjort ved foden? Du går jo og halter?

FOLDAL. Ja, tænk dig, du, – jeg er ble't overkørt.

ELLA RENTHEIM. Overkørt!

FOLDAL. Ja, af en slædevogn –

BORKMAN. Åhå!

FOLDAL. – med to heste for. De kom i susende fart nedover bakken. Jeg kunde ikke vige af vejen fort nok; og så –

ELLA RENTHEIM. – og så kørte de over Dem?

FOLDAL. De kørte lige på mig, frue – eller frøken. Lige på mig kørte de, så jeg rullede rundt i sneen og mistede brillerne og fik paraplyen knækket; (*gnider sig.*) og foden lidt skadet også.

BORKMAN (*ler indvendig*). Véd du, hvem der sad i den vognen, Vilhelm?

FOLDAL. Nej, hvor kunde jeg se det? Det var jo en lukket vogn, og gardinerne var trukket ned. Og kusken standsede såmænd ikke et øjeblik, da jeg lå der og trilled –. Men *det* kan også være det samme, for – (*udbrydende.*) Å, jeg er så forunderlig glad, du!

BORKMAN. Glad?

FOLDAL. Ja, jeg véd ikke rigtig, hvad jeg skal kalde det. Men jeg synes, at jeg nærmest må kalde det glad. For der er indtruffet noget så rent mærkværdigt! Og derfor så *kunde* jeg ikke andet, – jeg *måtte* indom og dele glæden med dig, John Gabriel.

BORKMAN (*barsk*). Nå, så del den glæden da!

ELLA RENTHEIM. Å, men få da først din ven ind med dig, Borkman.

BORKMAN (*hårdt*). Jeg vil ikke ind i huset, har jeg sagt.

ELLA RENTHEIM. Men du hører jo, at han er ble't overkørt!

BORKMAN. Å, overkørt bli'r vi allesammen – en gang i livet.

Men så får en rejse sig op igen. Og lade som ingenting.

FOLDAL. Det var et dybsindigt ord, John Gabriel. Men jeg kan så inderlig godt fortælle her ude i en fart.

BORKMAN (*mildere*). Ja, tjen mig i det, Vilhelm.

FOLDAL. Ja, nu skal du bare høre! Tænk dig, du, – da jeg kommer hjem her i aftes fra dig, – så finder jeg et brev. – Kan du gætte, hvem det var fra?

BORKMAN. Kanske det var fra din lille Frida?

FOLDAL. Netop! Tænk, at du traf det straks! Ja, det var et langt – temmelig langt brev fra Frida, du. Der havde været en tjener og bragt det. Og kan du tænke dig, hvad hun skriver om?

BORKMAN. Skulde det muligens være for at sige farvel til forældrene.

FOLDAL. Akkurat! Det er mærkværdigt som du kan gætte, John Gabriel! Jo, hun skriver, at fru Wilton har fattet så stor godhed for hende. Og nu vil fru rejse med hende til udlandet. For at Frida kan få lære mere musik, skriver hun. Og så har fru Wilton sørget for en dygtig lærer, som skal være med på rejsen. Og læse med Frida. For, desværre, hun er nok lidt forsømt i enkelte stykker, skønner du.

BORKMAN (*ler indvendig, så det klukker i ham*). Ja vel, ja vel.

Jeg skønner det altsammen så urimelig godt, Vilhelm.

FOLDAL (*fortsætter ivrig*). Og tænk, hun fik først vide det om rejsen nu ikveld. Det var i det selskabet, som du véd nok, hm! Og endda så fandt hun tid til at skrive. Og brevet er så varmt og så smukt og så hjerteligt skrevet, forsikrer jeg dig til. Ikke spor af foragt for sin far nu længer. Og så det fine træk, du, at hun vilde sige os farvel skriftlig – før hun rejste. (*ler.*) Men *det* bli'r der rigtignok ikke noget af!

BORKMAN (*ser spørgende på ham*). Hvorledes det?

FOLDAL. Hun skriver, at imorgen tidlig rejser de. Ganske tidligt.

BORKMAN. Se, se, – imorgen? Skriver hun det?

FOLDAL (*ler og gnider hænderne*). Ja, men nu er jeg listig, jeg, ser du! Nu går jeg lige op til fru Wiltons –

BORKMAN. Nu ikveld?

FOLDAL. Ja Herregud, det er da ikke så svært sent endnu.

Og skulde der alt være stængt, så ringer jeg på. Uden videre. For jeg vil og jeg må se Frida, før hun rejser.

Godnat, godnat!

(*han vil gå.*)

BORKMAN. Hør her, min stakers Vilhelm, – du kan spare dig det tunge vejstykke.

FOLDAL. Å, du tænker på den foden –

BORKMAN. Ja, og så slipper du ikke ind hos fru Wiltons alligevel.

FOLDAL. Jo såmænd gør jeg så. Jeg bli'r ved at ringe og kime på klokken, til der kommer nogen og lukker op. For Frida må jeg og skal jeg se.

ELLA RENTHEIM. Deres datter er alt rejst, herr Foldal.

FOLDAL (*står som slagen*). Er Frida alt rejst! Véd De det visst? Hvem har De det fra?

BORKMAN. Vi har det fra hendes vordende lærer.

FOLDAL. Så? Og hvem er han da?

BORKMAN. Det er en student Erhart Borkman.

FOLDAL (*strålende glad*). Din søn, John Gabriel! Skal *han* rejse med?

BORKMAN. Jaha; det er ham, som skal hjælpe fru Wilton med at oplære din lille Frida.

FOLDAL. Nå, Gud ske lov og tak! Så er jo barnet i de bedste hænder da. Men er det også ganske visst, at de alt er rejst med hende?

BORKMAN. De rejste med hende i den vognen, som kørte dig over på vejen.

FOLDAL (*slår hænderne sammen*). Tænke sig til, at min lille Frida sad inde i den pragtfulde vognen!

BORKMAN (*nikker*). Jo-jo, Vilhelm, – din datter er kommen godt op at køre. Og student Borkman også. – Nå, – la' du så mærke til sølvklokkerne?

FOLDAL. Jo da. – Sølvklokkerne, siger du? Var det sølvklokker, du? Virkelig ægte sølvklokker?

BORKMAN. Det kan du forlade dig på. Altsammen var ægte.
Både udenpå og – og indeni.

FOLDAL (*stille bevæget*). Er det ikke forunderligt, hvorledes lykken kan føje sig for et menneske! Det er min – min smule digtergave, som har omsat sig til musik hos Frida. Og så har jeg altså ikke forgæves været digter alligevel da. For nu får *hun* rejse ud i den store, vide verden, som jeg engang havde drømt så dejligt om at få se. I lukket slædevogn får lille Frida rejse. Og med sølvklokker på sæletøjet –

BORKMAN. – og køre over sin far –

FOLDAL (*glad*). Å hvad! Det kan være det samme med mig, – når bare barnet –. Nå, jeg kom altså for sent alligevel. Og derfor så vil jeg gå hjem og trøste hendes mor, som sidder i køkkenet og græder.

BORKMAN. Græder hun?

FOLDAL (*småleende*). Ja, tænk dig til, du, – hun sad og græd så rent svært, da jeg gik.

BORKMAN. Og du ler, du, Vilhelm.

FOLDAL. Ja *jeg*, ja! Men hun, stakker, hun forstår det ikke bedre, hun, ser du. Nå, farvel da! Godt er det, at jeg har sporvognen så nær ved. Farvel, farvel, John Gabriel! Farvel, frøken! (*han hilser og går møjsomt ud samme vej, som han kom.*)

BORKMAN (*står en stund stille og ser hen for sig*). Farvel, Vilhelm! Det er ikke første gang i livet, at du er ble't overkørt, gamle ven.

ELLA RENTHEIM (*ser i undertrykt angst på ham*). Du er så bleg, så bleg, John –

BORKMAN. Det kommer af fængselsluften deroppe.

ELLA RENTHEIM. Jeg har aldrig før set dig slig.

BORKMAN. Nej, for du har vel aldrig set en udbrudt straffange før heller.

ELLA RENTHEIM. Å, kom nu bare og gå ind med mig, John!

BORKMAN. Lad være med de lokketoner. Jeg har jo sagt dig –

ELLA RENTHEIM. Men når jeg nu be'r dig så indstændig? For din egen skyld – (*Stuepigen kommer halvt ud på trappen.*)

STUEPIGEN. Om forladelse; fru'en har sagt, at jeg skal stænge gadedøren nu.

BORKMAN (*sagte til Ella*). Hør bare; nu vil de stænge mig inde igen!

ELLA RENTHEIM (*til pigen*). Bankchefen er ikke rigtig vel. Han vil trække lidt frisk luft først.

STUEPIGEN. Ja men fru'en selv har sagt, at –

ELLA RENTHEIM. Jeg skal stænge døren. Lad bare nøglen sidde i, så –

STUEPIGEN. Ja, Gud bevar's vel; jeg skal nok så gøre.
(*Hun går ind i huset igen.*)

BORKMAN (*står et øjeblik stille og lytter; så går han ilsomt ned på gårdspladsen*). Nu er jeg udenfor muren, Ella! Nu får de mig aldrig fat mere!

ELLA RENTHEIM (*nede hos ham*). Men du er jo fri mand derinde også, John. Kan gå og komme ganske som du selv vil.

BORKMAN (*sagte, ligesom i skræk*). Aldrig under tag igen! Her ude i natten er det så godt at være. Gik jeg op på salen *nu*, – loft og vægge vilde skrumpe sig sammen. Knuge mig. Klemme mig flad som en flue –

ELLA RENTHEIM. Men hvor vil du da hen?

BORKMAN. Bare gå og gå og gå. Se, om jeg kan vinde frem til frihed og til liv og til mennesker igen. Vil du gå med mig, Ella?

ELLA RENTHEIM. Jeg? Nu?

BORKMAN. Ja, ja, – nu straks!

ELLA RENTHEIM. Men hvor langt da?

BORKMAN. Så langt jeg bare kan.

ELLA RENTHEIM. Å, men tænk dig da om. Ude i denne våde, kolde vinternatten –

BORKMAN (*med rå strubelyd*). Åhå, – frøkenen er bekymret for sin helbred? Ja-ja, – den er jo skrøbelig, den.

ELLA RENTHEIM. Det er *din* helbred, jeg er bekymret for.

BORKMAN. Håhåhå! En død mands helbred! Jeg må le af dig, Ella! (*han går videre.*)

ELLA RENTHEIM (*efter ham; holder ham fast*). Hvad var det, du sa', at du var?

BORKMAN. En død mand, sa' jeg. Mindes du ikke, Gunhild sa', jeg skulde bare holde mig rolig, *der* jeg lå?

ELLA RENTHEIM (*besluttet, kaster kåben om sig*). Jeg går med dig, John.

BORKMAN. Ja vi to, vi hører jo også sammen, vi, Ella. (*går videre*) Kom så!
(*De er efterhånden nået ind i småskogen til venstre. Denne skjuler dem lidt efter lidt, så de ikke mere ses. Huset og gårdspladsen tabes af sigte. Landskabet, med lier og højedrag, forandrer sig stadig langsomt og bliver vildere og vildere.*)

ELLA RENTHEIMS STEMME (*høres inde i skogen til højre*). Hvor er det, vi går, John? Jeg kender mig ikke igen her.

BORKMANS STEMME (*højere oppe*). Hold dig bare i snesporene efter mig!

ELLA RENTHEIMS STEMME. Men hvorfor behøver vi at stige så højt da?

BORKMANS STEMME (*nærmere*). Vi må opad den krogede stien.

ELLA RENTHEIM (*fremdeles skjult*). Å, men jeg årker snart ikke mer.

BORKMAN (*i skogkanten til højre*). Kom, kom! Nu er vi ikke langt fra udsigten. Der stod en bænk før i tiden –

ELLA RENTHEIM (*kommer tilsyne mellem træerne*). Mindes du den?

BORKMAN. Der kan du hvile dig.
(*De er komne frem på en liden, højtliggende, åben slette i skogen. Lien stiger brat op bag dem. Til venstre, dybt nede, et vidtstrakt landskab med fjord og høje, fjerne åsrækker over hverandre. På sletten til venstre et uddød furutræ med en bænk under. Sneen ligger høj på sletten.*)
(*Borkman og efter ham Ella Rentheim fra højre vader med møje gennem sneen.*)

BORKMAN (*standser ved dybet til venstre*). Kom her, Ella, så skal du få se.

ELLA RENTHEIM (*hos ham*). Hvad er det, du vil vise mig, John?

BORKMAN (*peger udad*). Ser du, hvor landet ligger frit og åbent for os – vidt ud over?

ELLA RENTHEIM. Der på bænken sad vi ofte før, – og så endnu langt, langt videre ud over.

BORKMAN. Det var et drømmeland, vi så ud over dengang.

- ELLA RENTHEIM (*nikker tungt*). Vort livs drømmeland var det, ja. Og nu er det land snedækt. – Og det gamle træ er dødt.
- BORKMAN (*uden at høre på hende*). Kan du skimte røgen af de store dampskibene ude på fjorden?
- ELLA RENTHEIM. Nej.
- BORKMAN. Jeg kan. – De kommer og de går. De bringer forbundsliv hele jorden rundt. De skaber lys og varme over sjælene i mange tusend hjem. Det var *det*, jeg drømte om at skabe.
- ELLA RENTHEIM (*stille*). Og så blev det ved drømmen.
- BORKMAN. Det blev ved drømmen, ja. (*lytter*.) Og hør der nede ved elven, du! Fabrikerne går! *Mine* fabrikker! Alle de, som *jeg* vilde skabt! Hør bare, hvor de går. De har natarbejde. Nat og dag arbejder de altså. Hør, hør! Hjulene hvirvler og valserne lyner – rundt, rundt! Kan du ikke høre det, Ella?
- ELLA RENTHEIM. Nej.
- BORKMAN. *Jeg* kan høre det.
- ELLA RENTHEIM (*ængstelig*). Jeg tror, du ta'r fejl, John.
- BORKMAN (*mere og mere opildnet*). Å, men alt dette her – det er bare ligesom udenværkerne omkring riget, det, må du vide!
- ELLA RENTHEIM. Riget, siger du? Hvilket rige –?
- BORKMAN. *Mit* rige vel! Det rige, jeg var lige *vel* at tage i besiddelse den gang jeg – den gang jeg døde.
- ELLA RENTHEIM (*stille, rystet*). Å, John, John!
- BORKMAN. Og nu ligger det der – forsvarsløst, herreløst, – udsat for røveres overfald og plyndring. – Ella! Ser du fjelddrækkerne *der* – langt borte? Den ene bagenfor den anden. De højner sig. De tårner sig. *Det* er mit dybe, endeløse, uudtømmelige rige!
- ELLA RENTHEIM. Å, men der står et så isnende pust fra det rige, John!
- BORKMAN. Det pust virker som livsluft på mig. Det pust kommer til mig som en hilsen fra underdanige ånder. Jeg fornemmer dem, de bundne millioner; jeg føler malmårene, som strækker sine bugtede, grenede, lokkende arme ud efter mig. Jeg så dem for mig som levendegjorte skygger – den nat, da jeg stod i bankkælderen med lygten i hånden. I vilde frigøres dengang. Og jeg prøvte på det. Men jeg mægted det ikke. Skatten sank i dybet igen. (*med fremrakte hænder*.) Men jeg vil hviske det til jer her i nattestilheden. Jeg elsker eder, der I ligger skindøde i dybet og i mørket! Jeg elsker eder, I livkrævende værdier – med alt eders lysende følge af magt og ære. Jeg elsker, elsker, elsker eder!
- ELLA RENTHEIM (*i stille, stigende oprør*). Ja, der nede har du din kærlighed endnu, John. Har altid haft den der. Men her oppe i dagen, du, – her var der et varmt, levende menneskehjerte, som banked og slog for dig. Og dette hjerte, det knuste du. Å, mere end det! Tifold værre! Du *solgte* det for – for –
- BORKMAN (*ryster; det går ligesom koldt igennem ham*). For rigets – og magtens – og ærens skyld, – mener du?
- ELLA RENTHEIM. Ja, det mener jeg. Jeg har sagt dig det før engang ikveld. Du har myrdet kærlighedslivet i den kvinde, som elsked dig. Og som du elsked igen. Så vidt du *kunde* elske nogen da. (*med opløftet arm*.) Og derfor så
- spår jeg dig det, – John Gabriel Borkman, – du vinder aldrig den pris, du kræved for mordet. Du får aldrig holde noget sejrindtog i dit kolde, mørke rige!
- BORKMAN (*vakler hen til bænken og sætter sig tungt ned*). Jeg frygter næsten, at du får ret i den spådom, Ella.
- ELLA RENTHEIM (*henne hos ham*). Du skal ikke *frygte* for *det*, John. Just *det* vilde være det bedste, som kunde times dig.
- BORKMAN (*med et skrig; griber sig for brystet*). Ah –! (*mat*.) Nu slap den mig.
- ELLA RENTHEIM (*rusker i ham*). Hvad var det, John!
- BORKMAN (*synker bagover mod lænet*). Det var en ishånd, som greb mig i hjertet.
- ELLA RENTHEIM. John! Fornam du ishånden nu!
- BORKMAN (*mumler*). Nej. – Ingen ishånd. – En malmhånd var det.
(*han glider helt ned på bænken*.)
- ELLA RENTHEIM (*river kåben af sig og dækker over ham*). Bliv rolig liggende, der du ligger! Jeg skal gå og hente hjælp til dig.
(*hun gør et par skridt mod højre; så standser hun, går tilbage og føler længe på hans puls og hans ansigt*.)
- ELLA RENTHEIM (*sagte og fast*). Nej. Bedst så, John Borkman. Bedst så for dig.
(*hun breder kåben tættere om ham og sætter sig ned i sneen foran bænken*.)
(*Kort stilhed*.)
(*Fru Borkman, hyllet i overtøj, kommer gennem skogen til højre. Foran hende stuepigen med en tændt lygte*.)
- STUEPIGEN (*lyser i sneen*). Jo, jo, frue. Her har vi sporene efter dem –
- FRU BORKMAN (*ser spejdende om sig*). Ja, her er de! Der borte sidder de på bænken. (*råber*.) Ella!
- ELLA RENTHEIM (*rejser sig*). Leder du efter os?
- FRU BORKMAN (*hårdt*). Ja, det må jeg vel gøre.
- ELLA RENTHEIM (*peger*). Se, her ligger han, Gunhild.
- FRU BORKMAN. Sover!
- ELLA RENTHEIM (*nikker*). En dyb og lang søvn, tror jeg.
- FRU BORKMAN (*udbrydende*). Ella! (*beholder sig og spørger dæmpet*.) Er det sket – frivilligt?
- ELLA RENTHEIM. Nej.
- FRU BORKMAN (*lettet*). Altså ikke ved egen hånd?
- ELLA RENTHEIM. Nej. Det var en isnende malmhånd, som tog ham i hjertet.
- FRU BORKMAN (*til pigen*). Hent hjælp. Få fat på folk fra gården.
- STUEPIGEN. Ja vel, frue. (*sagte*.) I Jøssu navn da –
(*hun går ud gennem skogen til højre*.)
- FRU BORKMAN (*står bagved bænken*). Natte luften har altså dræbt ham –
- ELLA RENTHEIM. Så er det vel.
- FRU BORKMAN. – ham, den stærke mand.
- ELLA RENTHEIM (*går hen foran bænken*). Vil du ikke se på ham, Gunhild?
- FRU BORKMAN (*afværgende*). Nej, nej, nej. (*dæmper stemmen*.) Han var en bergmands søn, – han, bankchefen. Kunde ikke tåle det friske drag.
- ELLA RENTHEIM. Det var nok snarere kulden, som dræbte ham.

FRU BORKMAN (*ryster på hodet*). Kulden, siger du? Kulden, – den havde dræbt ham for længe siden.

ELLA RENTHEIM (*nikker til hende*). Og skabt os to om til skygger, ja.

FRU BORKMAN. Du har ret i det.

ELLA RENTHEIM (*med et smærteligt smil*). En død og to skygger, – *det* har kulden virket.

FRU BORKMAN. Ja, hjertekulden. – Og så kan vel vi to række hinanden hånden da, Ella.

ELLA RENTHEIM. Jeg tænker, vi kan det nu.

FRU BORKMAN. Vi to tvillingsøstre – over *ham*, vi begge har elsket.

ELLA RENTHEIM. Vi to skygger – over den døde mand.

(*Fru Borkman, bag bænken, og Ella Rentheim foran, rækker hinanden hænderne.*)